

T.C.
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Radyo Televizyon ve Sinema Anabilim Dalı
Yeni Medya İletişim ve Habercilik Bilim Dalı

BİLGİ TOPLUMU KURAMLARI BAĞLAMINDA YENİ
MEDYADA BİLİMSEL BİLGİ

Yüksek Lisans Tezi

Eşref ÖZDEMİR

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Semiha Ümit ARAT

İstanbul – 2021

TEZ TANITIM FORMU

- Yazar Adı Soyadı** : Eşref Özdemir
- Tezin Dili** : Türkçe
- Tezin Adı** : Bilgi Toplumu Kuramları Bağlamında Yeni Medyada Bilimsel Bilgi
- Enstitü** : İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
- Anabilim Dalı** : Radyo Televizyon ve Sinema Anabilim Dalı
- Tezin Türü** : Yüksek Lisans
- Tezin Tarihi** : 14 / 08 / 2021
- Sayfa Sayısı** : 75
- Tez Danışmanları** : Dr. Öğr. Üyesi Semiha Ümit ARAT
- Dizin Terimleri** : Bilgi toplumu, yeni medya, bilimsel bilgi
- Türkçe Özet** : Bilginin, bilimsel bilgi ve tekniğin birleşiminin, toplumlara nasıl bir yön kazandırdığı konusundaki farklı görüşler, konuya dair güncel bir araştırma yapmanın gerekliliğini ortaya koymaktadır. Zira hızla çoğalan yeni teknolojiler, bilginin konumunu, bilgiye erişimi ve bilginin kullanılması bakımlarından da değişiklikler yaratabilmektedir.
- Dağıtım Listesi** : 1. İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsüne
2. YÖK Ulusal Tez Merkezine

Eşref ÖZDEMİR

T.C.
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Radyo Televizyon ve Sinema Anabilim Dalı
Yeni Medya İletişim ve Habercilik Anabilim Dalı

BİLGİ TOPLUMU KURAMLARI BAĞLAMINDA YENİ
MEDYADA BİLİMSEL BİLGİ

Yüksek Lisans Tezi

Eşref ÖZDEMİR

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Semiha Ümit ARAT

İstanbul – 2021

BEYAN

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığı, tezin herhangi bir kısmının üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez olarak sunulmadığını beyan ederim.

Eşref ÖZDEMİR

... / ... / 2021

T.C.
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Eşref ÖZDEMİR'in “**Bilgi Toplumu Kuramları Bağlamında Yeni Medyada Bilimsel Bilgi**” adlı tez çalışması, jürimiz tarafından RADYO TELEVİZYON VE SİNEMA ANABİLİM DALINDA YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan

Prof. Dr. İclal Gül BATUŞ

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Semiha Ümit ARAT
(Danışman)

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Eren EFE

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

... / ... / 2021

İmzası

Prof. Dr. İzzet GÜMÜŞ

Enstitü Müdürü

ÖZET

İnsan, bilgisi sayesinde doğayı kendi amaçları doğrultusunda değiştirme ve dönüştürme yeteneği kazanmıştır. Bilgi aracılığıyla tarım devrimi, sanayi devrimi ve teknoloji devrimi gibi büyük atılımlar gerçekleştiren insan, edindiği bilgileri hayatının her alanında uygular hale gelmiştir. Ekonomiden sağlığa, spordan siyasete, birçok alanda bilgi temelli değişim ve dönüşümler geçiren toplumsal gelişim de insanların edindiği bilgiler sayesinde yön kazanmıştır.

Teknolojinin hayatın her alanına yayıldığı günümüz toplumlarında, bu yaygınlığın hem nedeni hem de sonucu olarak bilimsel bilgiyi görmek mümkündür. Nitekim bilimsel bilgi sayesinde ortaya çıkan teknoloji, bilimsel bilgi üretmenin bir aracı haline de gelmiştir. Bilimin her alanında üretimi mümkün olan bilimsel bilgi, teknolojinin yani tekniğin de yardımıyla çağımıza damga vurmaya devam etmektedir. Öyle ki; her gün, birçok alanda yeni bilimsel gelişmelerin ortaya çıktığı görülebilmektedir.

Çağımızın bilgi ve teknik aracılığıyla hızlı bilimsel gelişmelere şahit olması, akıllara bilgi toplumu kuramlarını getirmektedir. Bu kuramları ortaya atan düşünürler, bilgiye belirleyici bir rol veren ve toplumun gelişiminde ona öncelik tanıyan düşünceleri ifade etmektedir. Aynı zamanda bilginin ve teknik imkânların gelişerek çoğalmasının, topluma çok büyük oranda olumlu etki yaptığını ve yapacağını savunmaktadırlar. Bu görüşlere karşılık, günümüzde devam eden olumsuz koşulları göstererek, bilginin ve teknolojinin bu olumsuzlukların giderilmesinde herhangi bir etkisi olmadığı görüşünü savunanlar bulunmaktadır.

Bilginin, bilimsel bilgi ve tekniğin birleşiminin, toplumlara nasıl bir yön kazandırdığı konusundaki farklı görüşler, konuya dair güncel bir araştırma yapmanın gerekliliğini ortaya koymaktadır. Zira hızla çoğalan yeni teknolojiler, bilginin konumunu, bilgiye erişimi ve bilginin kullanılması bakımlarından da değişiklikler yaratabilmektedir.

Bu değişiklikler, iletişim bilimleri açısından bakıldığında elbette ki yeni iletişim teknolojileri bağlamında ele alınmaktadır. Üstelik yeni iletişim teknolojileri, bilginin üretimi, dağıtımını ve kullanımını gibi konularda yalnızca iletişim alanıyla da sınırlı kalmayıp, tüm bilimsel bilgiye etki edebilmektedir.

Yeni medya olarak adlandırılan ve kapsamı, bütün yeni iletişim teknolojileri olan ortamlar, her tür bilgiye ulaşımı kolaylaştıran, bilgiyi kullanma ve değerlendirme biçimlerini değiştirebilen ve de en önemlisi bilginin üretimine etki eden özellikler barındırmaktadır. Her türlü akıllı teknolojik cihazı içeren yeni medya ortamlarının iletişimsel açıdan en işlevsel olanları internetin sosyal kullanımı aracılığıyla hayat bulmaktadır. Bunlar arasında internet sitelerini ve sosyal medyayı saymak mümkündür.

İnternet siteleri ve sosyal medya, barındırdığı teknik olanaklar sayesinde, fiziksel temas hariç her türlü iletişimi mümkün kılmaktadır. Bu iletişim dahilinde her tür bilginin yayılabildiği, üretilebildiği ve kullanılabilirdiği de aşikârdır. Dolayısıyla internet sitelerini ve sosyal medyayı bilginin birer aracı olarak görmek mümkündür.

Bilimsel bilgi de, tüm bilgi türleri gibi internet ve sosyal medya aracılığıyla yayılabilmekte, kullanılabilirmekte ve üretilebilmektedir. Öyle ki bu konuda geleneksel medya araçlarının üzerinde bir performans gösterdiği söylenebilir.

Bilimsel bilgi, sosyal medya aracılığıyla yayılabilmektedir. Bunu mümkün kılan ise teknik olanaklara ek olarak, sosyal medya oluşumlarıdır. Gönüllü olabileceği gibi profesyonel de olabilen bu oluşumlar, herhangi bir bilgi türü temelinde içerikler oluşturabilmekte ve yayınlar yapabilmektedir. Dikkat çekici okuyucu ve izleyici sayılarına ulaşabilen sosyal medyadaki bilimsel bilgi oluşumları, bilginin yeni medya ortamlarındaki konumuna da ışık tutmaktadır.

Bilginin akışkan, geçici ve hızlı bir biçimde yol aldığı yeni medya ortamları, bilgiye kattıklarının yanı sıra bilginin önüne engeller de koyabilmektedir. Bu engellere bilimsel bilgi açısından bakıldığında, çoğu bilimsel bilgi içeriğinin uluslararası olması nedeniyle yabancı dil gerektirmesi, bilgiye erişimin ücretli olması ya da teknik beceri gerektirmesi gibi etkenler söz konusu olabilmektedir. Çoğunlukla profesyonel anlamda bilimsel bilgiye erişimde karşılaşılan bu sorunlar popüler bilim yayıncılığı aracılığıyla aşılmaya çalışılmaktadır. Bu doğrultuda, sosyal medyadaki popüler bilim oluşumlarının, bilimsel bilgiye erişim engellerinin azaltılmasındaki rolünün önemli olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Bilgi toplumu, yeni medya, bilimsel bilgi

ABSTRACT

Thanks to his knowledge, man has gained the ability to change and transform nature for his own purposes. Having made great breakthroughs such as the agricultural revolution, industrial revolution and technology revolution through knowledge, people have become able to apply the knowledge they have acquired in all areas of their lives. Social development, which has undergone information-based changes and transformations in many areas from economy to health, from sports to politics, has also gained direction thanks to the knowledge gained by people.

In today's societies where technology has spread to all areas of life, it is possible to see scientific knowledge as both the cause and the result of this prevalence. As a matter of fact, technology that emerged thanks to scientific knowledge has also become a means of producing scientific knowledge. Scientific knowledge, which can be produced in every field of science, continues to mark our age with the help of technology, ie technique. Such that; Every day, new scientific developments can be seen in many fields.

The fact that our age has witnessed rapid scientific developments through knowledge and technique brings to mind the information society theories. The thinkers who put forward these theories express the thoughts that give knowledge a determining role and give it priority in the development of society. At the same time, they argue that the development and proliferation of knowledge and technical possibilities has and will have a very positive effect on society. In contrast to these views, there are those who hold the view that knowledge and technology do not have any effect on eliminating these negative conditions, showing the ongoing negative conditions today.

Different views on how the combination of knowledge, scientific knowledge and technique gives societies a direction reveals the necessity of an up-to-date research on the subject. Because rapidly increasing new technologies can create changes in the position of information, access to information and use of information.

These changes are of course considered in the context of new communication technologies from the perspective of communication sciences. Moreover, new communication technologies can affect all scientific knowledge, not only in the field of communication, such as the production, distribution and use of information.

The media, which is called new media and whose scope is all new communication technologies, has features that facilitate access to all kinds of information, can change the way of using and evaluating information, and most importantly, affect the production of information. The most communicative of new media environments that include all kinds of smart technological devices come to life through the social use of the internet. Among these, it is possible to count websites and social media.

Internet sites and social media make all kinds of communication possible, except physical contact, thanks to the technical facilities they have. It is obvious that all kinds of information can be spread, produced and used within this communication. Therefore, it is possible to see websites and social media as tools of information.

Scientific knowledge, like all types of information, can be disseminated, used and produced via the internet and social media. So much so that it can be said that it performs above traditional media tools in this regard.

Scientific knowledge can be spread through social media. What makes this possible, in addition to technical facilities, is social media formations. These entities, which can be volunteers or professionals, can create content and publish on the basis of any type of information. Scientific information formations in social media, which can reach a remarkable number of readers and viewers, also shed light on the position of information in new media environments.

New media environments in which information flows fluidly, temporarily and rapidly, besides adding to information, can also put obstacles in front of information. When these obstacles are viewed in terms of scientific knowledge, factors such as the fact that most scientific information content is international, requires a foreign language, access to information is paid or requires technical skills. These problems, which are mostly encountered in accessing scientific information in a professional sense, are tried to be overcome by popular science publishing. In this direction, it can be said that the role of popular science formations in social media in reducing the barriers to access to scientific information is important.

Key Words: Information culture, new media, scientific knowledge

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	iii
İÇİNDEKİLER	v
TABLOLAR LİSTESİ.....	vi
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	vii
ÖNSÖZ.....	viii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

BİLGİ VE BİLGİ TOPLUMU KURAMLARI

1.2. Bilgi ve Güç	21
1.3. Bilgi Toplumu Kuramları.....	26

İKİNCİ BÖLÜM

YENİ MEDYADA BİLİMSEL BİLGİ VE BİLİMSEL BİLGİNİN YAYILIMINDA YENİ MEDYA

2.1. Veri Okuryazarlığı	31
2.2. Bilgi Toplumu Kuramları Çerçevesinde Bilimsel Bilgi	35
2.3. Yeni Medyada Bilimsel Bilgi.....	38

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YENİ MEDYADA BİLİMSEL BİLGİNİN ÖRNEKLERİNE YÖNELİK ARAŞTIRMA

3.1. Evrim Ağacı	46
3.2. Bilim Fili	48
3.3. Diğer Örnekler	49
3.4. Evrim Ağacı ve Bilim Fili Platformlarına Yönelik Araştırma.....	51
TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER	56
KAYNAKÇA	59

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1. Araştırma Süresince Evrim Ağacı'nın İçerik Sayıları	51
Tablo 2. Türlerine Göre Evrim Ağacı İçerikleri.....	52
Tablo 3. Twitter'daki Evrim Ağacı İçeriklerinin Detayları.....	52
Tablo 4. Instagram'daki Evrim Ağacı İçeriklerinin Detayları	53
Tablo 5. Araştırma Süresince BilimFili İçerikleri.....	54
Tablo 6. Türlerine Göre BilimFili İçerikleri.....	54
Tablo 7. Twitter'daki BilimFili İçeriklerinin Detayları	55
Tablo 8. BilimFili İçeriklerinin Detayları	55

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. DIKW Pyramid (Data – Information- Knowledge - Wisdom Pyramid)	32
Şekil 2. Veri Analizi Şeması.....	33
Şekil 3. Evrim Ağacı Anasayfası	47
Şekil 4. Evrim Ağacı EA Akademi.....	47
Şekil 5. Evrim Ağacı Destek.....	48
Şekil 6. Bilim Fili Anasayfa	49
Şekil 7. Bilim Fili Store	49
Şekil 8. Fizikist Twitter Hesabı	50
Şekil 9. Kutadgu Bilim Twitter Hesabı	50

ÖNSÖZ

Değerli zamanlarını ayırıp, sabırla bana faydalı olabilmek için ellerinden gelenin fazlasını sunan, her sorun yaşadığımda yanına çekinmeden gidebildiğim, güler yüzünü ve samimiyetini benden esirgemeyen ve gelecekteki mesleki hayatımda da bana verdiği değerli bilgilerinden faydalanacağım kıymetli danışman hocam Dr. Semiha Ümit Arat'a teşekkürü bir borç bilirim. Yine çalışmam da konu, kaynak ve yöntem açısından bana sürekli yardımda bulunup yol gösteren kıymetli çalışma arkadaşlarım Serkan Karatay ve Gamze Gezginci hocalarıma sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

GİRİŞ

İnsan, tarih boyunca çevresini gözlemlemiş ve keşfetmeye çalışmıştır. Bu gözlemler ve keşifler insanın birçok konuda bilgi edinmesini sağlamıştır. İnsan, edindiği bilgilerden yaşamını sürdürebilmek için faydalanmış ve doğayı kendi çıkarları doğrultusunda kullanmayı öğrenmiştir. Doğayı kendi çıkarları için kullanabilen ve yönlendirebilen insan, bilgi edinmek için gerekli olan merak güdüsünü hiçbir zaman yitirmemiş ve gezegen sınırlarını da aşan potansiyel bilgilere erişmeye çalışmıştır.

İnsanın bilgi edinme süreci, bilginin pratik bir değer, sahiplenilebilecek ve ekonomik değeri olan bir meta biçiminde görülmesiyle çeşitli kırılmalar yaşamıştır. Bilgiye yönelik bu bakış açısı bilgiye erişimi sınırlamış ve bilgiyi belirli sınıf ve zümrelerin sahipliği altında sınırlandırmıştır. Bu durum bilgiye sahip olmayanlar üzerinde bir tahakküm kurulmasına da sebebiyet vermiş ve türlü eşitsizliklerin kaynağını oluşturmuştur. Bilgi sahipliğinin değeri, bilgi sahibi olanın gücünü ve iktidarını artırmış, eşitsizlikleri genişletmiştir. Nitekim “Platon’dan bu yana bilginin iktidardan bağımsız olamayacağı ve olmadığı bilinmektedir.” (Çakır, 2018: 45).

Matbaa, fotoğraf makinesi, kamera, radyo, televizyon ve internet gibi teknolojiler bilginin değişimi ve dönüşümü açısından etkili olmuşlardır. Fakat hiçbir zaman bilgiyi herkesin erişimine açık ve özgür bir biçime sokamamışlardır. Bu durum günümüzde yoğun olarak kullanılan yeni medya teknolojileri açısından da geçerlidir.

Günümüz teknolojisinde bilgi, televizyon ve özellikle de internet aracılı bir biçime bürünmüştür. Kitaplar hala nitelikli bilgilerin kaynağı olarak kullanılsa ve kullanılması gerekse de çevrimiçi kitaplar ve ansiklopedik bilgiler içeren siteler aracılığıyla dijitalleşme sürecini yaşamaktadır. Buna ek olarak televizyon aracılığıyla görselleşen, gösterileşen, kısa ve akıcı bir hal alan bilgi, yeni medyada da bu olumsuz özelliklerini korumaktadır.

Çığ gibi büyüyen bir tutsaklık alanı (Çakır, 2015: 41) olarak tanımlanabilecek olan internet, yeni medyada bilginin durumunu özetleyen pratikleri içerisinde barındırmaktadır. Akışkan, geçici, kısa, görselleştirilmiş ve gösterileşmiş olan bilgi internet ortamında git gide güvenilmez bir hal almaktadır. Bilginin yeni medya aracılığıyla ekonomik değerinin yükselmesi ve bu doğrultuda ticari niteliğini artırması da cabasıdır. Bunların yanında yeni medyada gerçekleşen gözetim aracılığıyla

toplanan kişisel bilgilerin satılması, insanların gizliliklerini ihlal eden bir boyut kazanmış durumdadır.

Yeni teknolojilerin topluma tamamen olumlu etki ettiği, olumlu dönüşüm ve gelişimlere neden olduğu düşüncesi etrafında şekillenen bilgi toplumu kuramları, bilginin yeni medyada herkesin ulaşımına açık hale geldiğini ve bu doğrultuda hem kişisel hem de toplumsal gelişimlere sebebiyet verdiğini savunmaktadır. Bu düşünceler, eleştirel bir bakışın tutarlılığına sahip olmamakla birlikte birçok gerçeği göz ardı etmektedir. Bilgi toplumu kuramlarına eleştirel bir bakış ise hem bilginin yeni teknolojiler ile birleşmesinden doğan tehditleri göz ardı etmemekte, hem de bu birleşmeden doğan fırsatları daha sağlıklı bir şekilde ortaya koyabilmektedir.

Bilgi toplumu kuramlarında adı geçen bilginin bilimsel bir bilgi olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim bilginin geçmişten günümüze yolculuğunda, felsefi nitelikte bir bilgiden, bilimsel bir bilgiye doğru geçiş olduğu söylenebilir. Bu doğrultuda bilimsel bilgi, bilgi toplumu kuramlarında bahsedilen, toplumları değiştiren ve dönüştürücü nitelikteki bilgidir. Bu bilgi, çağımızda tekniğin bir sonucu olan teknoloji ile de yakından ilişkilidir. Zira bilgi toplumu kuramlarında toplumlara olumlu etkisi olduğu ya da olacağı iddia edilen bilginin, nihai ürünü teknolojidir. Teknoloji ise gerek ekonomik sistemle olan bağı, gerekse de toplumun üzerindeki değiştiren ve dönüştürücü etkisiyle bilimsel bilginin bir kamufleji niteliğindedir. Teknolojinin kamuflejisinde olmayan bilimsel bilgi ise çoğunlukla araştırma merkezleri, yüksek statülü üniversiteler, yabancı dillerdeki ve ücretli yayınlar aracılığıyla kısıtlanmıştır. Yeni medya ise bu kısıtlanmaların aşılmasına yönelik birçok imkânı içerisinde bulundurmaktadır. Sürekli artan kullanıcı sayısı sosyal medya platformları, bu imkânın değerlendirilmesinde öncü rolü üstlenmiştir. Zira nitelikli bilimsel bilginin oluşturulduğu ve dağıtıldığı birçok sosyal medya hesabı ve buna bağlı internet sitesi mevcuttur. Bunlar, nitelikli bilimsel bilgiye erişimin önündeki kısıtları sürekli aşındırmaktadır.

Bu tezde de, öncelikle bilgi kavramı üzerine düşüncelerin gelişimi aktarılmaya çalışılmıştır. Sonrasında bilgi ve güç ilişkisi irdelenmiş ve bilgi toplumu kuramlarından bahsedilerek yeni teknolojilerin etkilerinin abartılı bir şekilde yorumlanmasının ortaya çıkardığı yanılsamalar gösterilmek istenmiştir. Daha sonra bilginin yeni medyadaki durumu, eleştirel bir perspektifte ele alınmaya çalışılmıştır. Ve son olarak derinlikli, eleştirel ve nitelikli bilimsel bilginin yeni medyadaki bir

temsili şekilde görülebilecek olan örneklere yönelik bir araştırma gerçekleştirilmiş, bu örnekle rin bilginin eşit ve ücretsiz dağılı mına yapabileceği katkı tartışılmıştır.

Araştırmada, yeni medyadaki popüler bilim platformları olan Evrim Ağacı ve Bilim Fili örnekle ri ele alınmıştır. Bu örnekle rin seçiminde, platformların Alexa nezdindeki sıralamalarının yanı sıra Twitter'daki takipçi sayıları da ele alınmıştır. Ek olarak araştırmannın yapıldığı tarihlerde ve öncesinde platformların aktif paylaşım yapıp yapmadığı göz önünde bulundurulmuştur.

Evrim Ağacı ve Bilim Fili platformlarının internet siteleri ve sosyal medya hesapları, 15 gün boyunca takipçisi olmak suretiyle gözlemlenmiştir. Gözlemler, platformların ürettikleri içerik sayılarını, içerikle rin niteliklerini ve sosyal medya etkileşimlerini kapsamaktadır. Tez kapsamında yapılan araştırma betimleyici bir araştırmadır. Araştırma kapsamında varılan sonucun bilimsel bilginin yayılmasında, popüler bilim oluşumlarının rolünü gözler önüne sereceği düşünülmektedir. Nitekim nitelikli bilimsel bilginin erişimi önündeki çeşitli engelle rin de Evrim Ağacı, Bilim Fili ve benzeri platformlar aracılığıyla azaldığını, bilimsel bilginin yeni medyada poplerle şmesi sayesinde sosyal medya kullanıcılarına nüfuz edebildiğini söylemek mümkündür.

BİRİNCİ BÖLÜM

BİLGİ VE BİLGİ TOPLUMU KURAMLARI

1.1. Bilgi Kavramı

Günümüzdeki bilgi anlayışı belirli aşamalar geçirerek ortaya çıkmıştır. Genel bir sınıflandırmaya gidilecek olursa, bu aşamaların başlangıcını felsefe tarihinin derinliklerinde bulmak mümkündür. Nitekim bilim ve bilginin yollarının henüz tam olarak kesişmediği, bilimsel bilgi kavramsallaştırmasının gerçekleşmediği bu dönemlere ilişkin bir detaylı çalışmalarda ve anlatımlarda bulunmak bilgi felsefesinin kapsamına girmektedir. Ayrı bir uzmanlık alanı olarak nitelenebilecek olan bu alana dair temel noktalar, bu bölüm içerisinde özet halinde sunulmaya çalışılacaktır.

Felsefede bilgi kavramına ilişkin net düşünceler, Antik Yunan döneminde demokrasinin güç kazanması ve bir şeyler biliyor olmanın “pratik-sosyal bir değer, bir güç haline gelmesi” (Gökberk, 2016: 39) ile ortaya çıkmaya başlamıştır. Bilginin sosyal bir değer ve güç halinde görülmesi de elbette ki bilginin, bilen kişiye üstünlük sağlayacağı düşüncesiyle paraleldir. Bu doğrultuda bilginin somut değer kazanmasıyla bilgi felsefesinin de ilerlemeye başladığı söylenebilir.

“Antik Yunan düşünürleri, doksa-epistemi ya da iodos-logos kavram çiftleri çerçevesinde sürdürdükleri tartışmalar ile neyin gerçek ve geçerli neyin görünürde bilgi olduğu sorunu üzerinde durmuşlardır.” (Şaylan, 2016: 201). Bu doğrultuda çeşitli filozoflar ve bu filozofların yarattığı düşünce akımları ortaya çıkmış ve günümüze kadar uzanan bir süreç içerisinde bilgi felsefesi şekillenmiştir.

Sofistler, Atina’daki demokratik gelişmelerin ortaya çıkardığı eğitim ihtiyacını şehir şehir dolaşarak ve para karşılığı çeşitli konularda dersler vererek (Gökberk, 2016: 39) karşılaşmışlardır. “Bilen, bilgili kişi” anlamına gelen (Gökberk, 2016: 39) sofist kelimesi, bilginin kişiler üzerinde somutlaşmasının da bir örneğini oluşturmaktadır.

Atina’da belirli bir kesim için ihtiyaç haline gelmeye başlayan bilgiyi, insanlara aktarmaya çalışan Sofistlere göre bilgi anlayışı; “teorik bir merakı gidermek için değildir; bilgi pratiğin, yaşamın emrindedir; bu anlayışla yapılacak başlıca iş de, bilgili, yararlı yurttaşlar yetiştirmek” (Gökberk, 2016: 40) şeklindedir. Bu bağlamda düşünüldüğünde Sofistlere göre bilginin elde edilmesi, başlı başına bir amaç değil, pratiğin hizmetinde bir araç niteliğindedir. Öyle ki bu aracın en önemli görevi de bilgili

insanların devlete sağlayacağı katkı biçiminde ortaya çıkmaktadır. Ayrıca Sofistler bilgi hakkında, “görünümlerin duyu algısıyla gerçekleşen bilgisini temel almışlardır.” (Cevizci, 2018: 69). Bu doğrultuda deneyci yaklaşımın da ilk izlerini onlarda görmek mümkündür.

Antik Yunan felsefesinin öne çıkan isimlerinden biri olan Sokrates de bilgi üzerine düşünmüştür. Sokrates, bilim felsefesinde “sağlam, herkes için geçerliği olan bir bilgiye varmayı” amaçlamıştır. (Gökberk, 2016: 44). Bilgi kavramına daha bütüncül bir biçimde yaklaşan Sokrates’e göre; “bilgi, hazır, hemen öğrenilecek bir şey değildir, tersine: birlikte çalışarak, uğraşarak varılacak bir amaçtır.” (Gökberk, 2016: 44). Bu noktada bilginin bir amaç olarak görülmediği, pratiğin hizmetinde olduğu görüşündeki Sofistlerden ayrılan Sokrates, bilgiyi değerli bir amaç olarak görmekte, eylemden ayırmakta ve bilginin, uğruna uzun emekler verildikten sonra elde edilebileceğini düşünmektedir. Bilgi için verilen mücadelenin insanın erdem kazanması yolunda da önemli olduğunu düşünen Sokrates, erdeme ulaşmanın yolunun da bilgidan geçtiği sonucuna varmıştır. (Gökberk, 2016: 69).

Sokrates’e göre moral bilgi de bir o kadar önemlidir ve “moral açıdan bilgisizliğin birtakım olumsuz sonuçları vardır” (Cevizci, 2018: 79). Nitekim bu olumsuz sonuçlara Sokrates’in yaşadığı toplumda sıklıkla rastlanmaktaydı ve o da bu sorunların çözümü için alay ve ironi yöntemini de kullanarak çaba göstermiştir. Sokrates, giriştiği soruşturmalarda daima karşı tarafın konuyu tam olarak kavrayamadığını gözler önüne sermiştir ve konuya ilişkin kendi yorumuyla başlamayı tercih etmemiştir. (Annas, 2015: 98) Bu doğrultuda onun yönteminin ilk olarak insanların kendi bilgisizliklerinin farkına varmalarını sağlamak olduğu söylenebilir.

Bilgiye ulaşmanın yoğun bir çaba ve emek gerektirmesi, bilgi ile nihai bir “kavram” belirlemeye yol açması sonucuna varacaktır. Sokrates’in bu fikri Platon’un da bilgi hakkındaki düşüncelerini etkilemiştir. Nitekim bilgi hakkındaki düşünceleri, temel öğretilerinden biri olan “idea”lardan bağımsız düşünülemez olan Platon, *“iki ayrı bilme çeşidini (doğru sanı ile bilgi) karşılayan iki ayrı dünya da ayırt etmiştir. Bir yanda asıl gerçeğin dünyası var-ideaların dünyası bu; Bilgi’nin konusu olan bu dünya. Öbür yanda da relatif gerçeğin dünyası var- bu da meydana gelen ve yok olan nesnelere dünyası; doğru sanının konusu olan dünya budur.”* (Gökberk, 2016: 57).

Bu ayırmadan yola çıkarak Platon'un bilginin temeli sorunu üzerinde durduğu ve bu temelinde idealar dünyasında bulunabileceğini düşündüğü söylenebilir. "Olasılık niteliğini taşıyan doğa bilimi, gerçek varlığı kesin olarak kavrayan idea öğretisinden, bilgi değeri bakımından, çok aşağıdır" (Gökberk, 2016: 65) görüşüyle somut göstergelere dayanan bilim anlayışını değersiz bulduğu söylenebilecek olan Platon, doğa bilimine güvenmez. Çünkü doğa ait şeyler yok olacaklardır ve yok olacak şeyler için de gerçek bir bilgi söz konusu olamaz.

Platon kullandığı mağara alegorisinde "insanları salt gördüklerine inanmaya sevk eden, onlara yanlış fikirler ve değerler aşıl原因, kısacası insanları yanılsamalara mahkum olacak şekilde yetiştiren kötü toplumları eleştirir." (Cevizci, 2018: 87). Bu örnekten de anlaşılacağı gibi Platon'un bilgi felsefesinde soyut düşünce ağır basmaktadır.

Düşüncelerinin etkisini uzun zaman boyunca hissettiren Antik Yunan filozoflarından biri olan Aristoteles'in bilgi hakkındaki düşüncelerinde ise somut olarak gözlemlenebilecek nesnelere bilgiye ulaşılabileceği doğrultusunda bir neden-sonuç ilişkisi bulmak mümkündür. Sistematik mantığın da kurucusu olan Aristoteles, gerçek bilimsel bilginin, bir şeyi yalnız gösteren değil, bunun nedenini, niçinini de bildiren, yani bilineceği nedeni ile bilen bilgi" (Gökberk, 2016: 72) olduğu fikriyle hem bilgi kavramının düşünsel evriminde hem de bu doğrultuda gelişen bilimsel düşüncede belirli temelleri atmıştır.

Bilimin konusunu "özel halinde gerçekleşmiş olan geneli göstermektir" (Gökberk, 2016: 81) şeklinde tanımlayan Aristoteles, uzunca bir süre devam edecek olan bilgi anlayışının ilk yansımalarını bu düşüncesiyle ortaya koymuştur. Ona göre; "bir bütün olarak bilgi diye bir şey yoktur, sadece bilginin farklı türleri ya da alanları vardır ve biz bunlara genellikle bilimler demeyi tercih ederiz" (Annas, 2015: 103) diyen Aristoteles, bilginin bilimler altında sınıflandırmasında da öncü olmuştur.

Görüldüğü üzere antik felsefede bilgi ve bilmek üzerine çeşitli düşünceler ortaya konulmuş ve bilgi felsefesi alanını dolduracak bir düşünce literatürü ortaya çıkarılmıştır. Bilgi felsefesinin antik düşünce dünyasındaki önde gelen temsilcilerine ilişkin oldukça kısa ve özet olarak verilen bilgilerden, Aydınlanma döneminde bilgi felsefesi hakkındaki düşüncelerin temellerinin atıldığını, bilginin pratik değerinin fark

edildiğini ve bilginin bilimsel niteliğinin ortaya konmaya çalışıldığını çıkarmak mümkündür.

Aydınlanma Dönemi Bilgi Felsefesi

Batı felsefesinde Aydınlanma'nın etkisi, günümüzdeki bilgi ve bilim anlayışının da temellerinin daha fazla oturmasına neden olmuştur. İngiliz, İskoç, Fransız ve Alman örnekleri bulunan Aydınlanma süreci, birbirlerine yakın ama farklı tarihlerde siyasi, felsefi ve toplumsal etkilere neden olmuş, bilgi ve bilim anlayışında da değişim süreçlerini başlatmıştır. Bunlara ek olarak Galileo'nun çalışmalarında ortaya çıkan nedensellik ilkesinin, modern bilimin doğuşuna büyük etki ettiğini söylemek mümkündür.

Başladığı dönem olarak 17. Yüzyılın ikinci yarısı olarak tarihlendirilebilecek olan Aydınlanma'nın kurucuları olarak Isaac Newton ve John Locke gösterilebilir. Nitekim Newton'un özellikle fen bilimlerindeki dehası, alanda büyük ilerlemelere kapı aralamış ve matematik ilkelerinin yansımalarının doğada aranmasında etkili olmuştur. Aydınlanma ilerlemesinin felsefi anlamda önderi sayılabilecek olan kişi ise Locke olmuştur. Locke'un da benimsediği deneycilik yöntemi, bilimsel bilginin temelini oluşturacak tümevarım ilkesinin gelişiminde önemli rol oynamıştır.

Bilim felsefesinde ana yaklaşımlardan biri olan realizmin ve amprizmin öncü düşünürlerinden biri (Şaylan, 2016: 204) olarak sayılabilecek olan John Locke'un aynı zamanda mekanik bir dünya görüşünün temsilcisi olduğu söylenebilir. Bu dünya görüşü aynı zamanda materyalist düşüncenin de izlerini taşımaktadır ve Locke, "iyimser bir bakışla, kör geleneğin, baskıcı otoritenin ve kökeni olmayan kurumların ağır yükünün ortadan kaldırılmasıyla, bilimde ve toplumsal organizasyonda ilerlemenin kendiliğinden gerçekleşeceğinden emindir." (Dewey, 2018: 156).

Felsefesinin toplumsal amaç ve etkileri konusundaki kayda değer düşüncelerinin yanı sıra Locke, bilgi konusundaki araştırmalarıyla, bilginin bir felsefe dalı haline gelmesinde önemli bir yer oynamıştır.

Her türlü metafizik savı bir yana bırakıp doğrudan doğruya bilginin yapısını ele alan (Gökberk, 2016: 294) Locke'un, 17. Yüzyılın bilim rasyonalist metafiziklerine de karşı çıktığı söylenebilir (Cevizci, 2018: 571).

Dünya hakkında edinilebilecek bilgilerin tamamen deneye dayandığını ileri süren Locke, deneyi dış deney ve iç deney olarak ikiye ayırır. (Gökberk, 2016: 297)

Locke'un iç deney olarak adlandırdığı deney yöntemini Berkeley spritualizm anlayışıyla yorumlamıştır. Nitekim ona göre “algılamanın dışında bir cisimler dünyası yoktur.” (Gökberk, 2016: 305). Bu doğrultuda Berkeley'in dış dünyayı algılamanın bilgi edinmede tek yöntem olabileceğini ve dış dünyanın algılama eylemi olmaksızın var olamayacağını vurguladığını söylemek mümkündür.

Bilginin, Berkeley 'in düşünceleri ile insan bilincinin ve algısının yönetimine girdiği ve bağımsız bir bağlamda ele alınamayacağı söylenebilir. Berkeley'in nedensellik ilkesi üzerine duyduğu şüpheler kendisini Hume'da da gösterecektir. Emprizmin en büyük temsilcilerinden biri olarak gösterilen Hume'un emprizmi; deney bilimleri bakımından, bir şüphecilik içermektedir. Bu anlayışta, deney bilimleri saptama ile yetinecek, bunun dışına çıkıp zorunlu bağlantıları kavramak isteyen bir teoriye gitmeyecektir; çünkü böyle bir şey bilimsel bir tanıtlamanın değil de, ancak alışkanlığa dayanan bir inanmanın ürünü olur. (Gökberk, 2016: 310). Ayrıca Hume, “bilgiden kesin olanın bilgisini anlar ve onu, gözden geçirilebilen, kesinlikten yoksun olgusal inançları ifade eden olasılığın karşısına geçirir.” (Cevizci, 2018: 623)

Hume'un bu görüşleri Sokrates'in kavrama ulaşmanın bilginin en önemli amaçlarından biri olduğu düşüncesiyle çelişse de ve deneyciliği daha mikro bir boyutta ele alsada da bilgiyi olguların saptanmasından ileriye götürmemek istemesi aynı zamanda pozitivist bir anlayıştır da. Nitekim bu yüzden bilgi felsefesini kesin olan bilgi üzerinde sınırlı tutmuş ve olgusal inançlara dönüşebileceği noktada sınırlandırmıştır.

Hume'un deneycilikte nedensellik ilkesi hakkındaki düşünceleri de oldukça önemlidir. Hume'a göre; “nedensellik ilgileri hiçbir zaman kesin olarak tanıtlanamazlar, ama bunlara inanmalıdır, çünkü bu inanma pratik hayat bakımından gereklidir. Yaşadığımız ya da kendimizin harekete getirdiğimiz olayların ardından belli birtakım olayların geleceğini beklememiz, pratik hayatın güvenliği bakımından gereklidir.” (Gökberk, 2016: 310). Hume'un bu görüşleri modern bilim anlayışının pratik hayat yönleniminden izler taşımaktadır. Nitekim bilgi ve bilim, günümüzde tahmin edilebilirliği sağlama ve bu doğrultuda doğaya hakim olabilme işlevini sağlamak için nedensellik ilkesine oldukça bağlı konumdadır. Bu doğrultuda bilginin, pratik hayat ile olan bağlantısının felsefi açıdan gelişimini de Hume'da bulmak mümkündür.

Bilgiye ulaşma yolundaki felsefi anlayışlardan biri de usçuluktur. Bu anlayışta Descartes'ın düşünceleri öne çıkmıştır. Descartes doğru bilgiye varmada şüphe etmeyi bir yöntem olarak kullanmıştır. Nitekim “Descartes, gerçek dünyanın, Tanrı'nın, matematik bilginin varoluşundan şüphe edip, şüphesinde son sınıra ulaşıncaya, aradığı o kesin bilgiyi karşısında bulur. Bu artık kendisinden şüphe edilemeyecek bilgi, şüphe ettiğimi bilişimdir.” (Gökberk, 2016: 233) Descartes'ın şüphesizliği nihayetinde kendisini doğru bilgiye ulaştırmaktadır. Öyle ki şüphe sonunda ulaşılan nokta; “araçsız, doğrudan doğruya kavranan, yaşanan kesin bir bilgidir.” (Gökberk, 2016: 233). Bu doğrultuda Descartes'ın bilgiyi salt akıldan ürettiği söylenebilir.

Locke'un iç deneyselliğini andıran Descartes'ın bilgi felsefesi, “her türlü bilginin başlangıcı, bilincin içindekilerdir, bilincimizdeki düşünce ve kavramlardır” (Gökberk, 2016: 236) sonucuna ulaşmıştır. Bunu bilinçteki içeriklerin dış dünyadan bağımsız olmadığı, başka bir şeyin aracılığıyla ortaya çıkmadığı ve doğrudanlık taşıdığı gerekçesiyle savunan Descartes, bunları bilginin açık olması olarak nitelendirir.

Batı düşüncesine damga vuran isimlerden bir diğeri de Kant'tır. Kant'ın felsefesi rasyonalist felsefe ile içli dışlıdır ve aynı zamanda kriticizm akımının da en önemli ismidir.

Matematik ve fizik bilgilerini edinmenin yöntemi olarak kabullenilmiş olan Rasyonalist felsefe “doğru bilgiye vardırıran organın akıl olduğuna inanır.” (Gökberk, 2016: 347). Bu doğrultuda doğru bilginin akıl yoluyla elde edilmesi düşüncesinin kabulüne bir kez daha rastlanır. Dış dünyada yer alan salt formların ötesine geçiş ile edinilebilen bilgi kavramı, yine Locke'un iç deney kavramını hatırlatmaktadır.

Bu ayrımın yanında kriticizm düşüncesiyle de bilgi felsefesine yeni bir boyut kazandıran Kant, aklın gördüğü işi inceleyip eleştirecek yönetime transcendental adını vermiştir. Bu yöntem şu ya da bu objeye yönelmiş bilgiyi değil, bilginin kendisini inceleyen yöntemdir, bilginin kritiğidir. (Gökberk, 2016: 351-352). Bu bilgi ise a priori “yani duyarlılığın verilerinden edinilmemiş olan bilgidir.” (Gökberk, 2016: 351-352).

Görüldüğü üzere Kant, Transcendental yöntemiyle akıl yoluyla edinilen bilginin eleştirisine uzanan yolu açmıştır. Salt Aklın Kritiği'nde ise insan bilgisinin yapısı ile sınırlarını araştıran Kant, bu araştırmayı yine a priori bilgi ile sınırlı tutmuştur. Nitekim

ona göre bilgede kesinlik, ancak salt deney bilgisinin dışına çıkmakla mümkün olmaktadır. (Gökberk, 2016: 353).

Pozitivist düşüncenin ortaya çıkışına kadar bilgi düşüncesinin şekillenmesi bilginin değer kazanması ile başlamıştır. Bilgi üzerine düşünceler ilk olarak Sokrates ile genel geçer bilgiyi vurgularken daha sonra Platon uzun zaman etkisini sürdürecektir. Buna karşılık Aristoteles, bilgi kavramına dair neden sonuç ilişkisi üzerinde durmuş ve yine uzun zaman etkisini sürdürecektir. Gelecek dönemlerde somut, gözle görülebilen ve deneyimlenebilen bilginin önemi Locke ile birlikte artmış ve deneycilik anlayışı öne çıkmıştır. Nitekim iç deney ve dış deney ayırımına giden Locke, bilgi üzerine ortaya çıkacak olan düşünceleri de fazlasıyla etkilemiştir. Berkeley ile birlikte bilginin metafiziksel özellikleri spritualizm ile tekrar gündeme gelirken, Hume, deneyselciğin genel bilgilere ulaşma açısından sınırlılığını ortaya koymuş ve pozitivist anlayışın da temellerinden birini ortaya atmıştır.

Gelecek dönemlerde somut, gözle görülebilen ve deneyimlenebilen bilginin önemi Locke ile birlikte artmış ve deneycilik anlayışı öne çıkmıştır. Nitekim iç deney ve dış deney ayırımına giden Locke, bilgi üzerine ortaya çıkacak olan düşünceleri de fazlasıyla etkilemiştir. Berkeley ile birlikte bilginin metafiziksel özellikleri spritualizm ile tekrar gündeme gelirken, Hume, deneyselciğin genel bilgilere ulaşma açısından sınırlılığını ortaya koymuş ve pozitivist anlayışın da temellerinden birini ortaya atmıştır.

Aklın, akıl ile edinilen bilginin ön plana çıktığı akılcı ve rasyonalist felsefe ile anılan Descartes ve Kant da bilgi felsefesinin gelişiminde söz sahibi olan isimler olarak öne çıkmış ve şüphe ile kritisizm düşünceleri aracılığıyla bilgi felsefesinde önemli gelişimler sağlamışlardır. Bilgi felsefesindeki gelişim, her ne kadar ortak çıkış noktaları aklın belirleyiciliği olsa da bazı temel ayrılıklara neden olmuştur. “Bilginin öznesi ve kaynağının aklın dışında, nesnel bir evren olduğunu öngören (Şaylan, 2016: 210) realizm ile “bilginin kaynağını insanın akli ve düşünme kapasitesi olarak niteleyen” (Şaylan, 2016: 210) idealizm arasında uzunca bir süre sürecektir. Ortaya çıkarken idealist düşünürler Dewey’in deyimiyle bilme sürecinin ya da epistemolojinin çözümleyici bir yolu ile eskiden kozmolojinin temelinde olduğu kabul edilen İdeal Varlık’ın üstünlüğünün inancına yeniden ulaşmak için çaba sarfetmişlerdir (Dewey, 2018: 147).

Pozitivizm Ve Pozitivizm Sonrası

Bilgiye bakış açısı, bilgiyi elde etme yöntemleri ile doğrudan orantılıdır. Nitekim bilginin felsefi boyutlarda ele alındığı dönemlerde de bilgi üzerine düşünceler ve bilgiyi elde etme yöntemleri yoğun bir etkileşim içinde olmuştur. Bilgi üzerine düşünceler ise git gide bilgiyi elde etme yöntemleri ile özdeş hale gelirken olayların,

durumların ve de bilginin daha somut bir biçimde ele alındığı pozitivist anlayış Batı bilimlerinde önemli bir yer edinmeyi başarmıştır.

Öncelikle Batı'da fen bilimlerinde ağırlığını hissettiren pozitivism, büyük oranda Auguste Comte aracılığıyla sosyal bilimler alanında da uygulanmaya başlanmıştır. “Tek geçerli veya doğru bilgi biçiminin empirik bilimin ortaya çıkardığı bilgiler olduğunu savunan felsefi bir görüş olarak” (Slattery, 2011: 71) tanımlanabilecek olan pozitivism, sosyal bilimlerde de toplumun nasıl geliştiğini açıklamak ve sosyal değişimin temel nedenleri ve sonuçlarını ortaya koymak için aynı metodolojiyi sosyal bilimlere uygulamayı amaçlamıştır. (Slattery, 2011: 71). Bu doğrultuda pozitivist anlayışın sosyal bilimlerde de deney ve gözlem aracılığıyla tamamen geçerli ve doğru bir bilgiye ulaşılabilirliğini vurguladığı söylenebilir.

Pozitivizmin hem sosyal bilimlerde hem de fen bilimlerinde güttüğü ve sonraları çokça eleştirilecek olan bu anlayış, Comte'da hayat bulduğu şekliyle bilginin ve bilgiye ulaşma yöntemlerinin daha önceki hallerini de kategorize etmiştir. Nitekim Comte'a göre her tür insan bilgisi üç evreden geçerek gelişir:

Teolojik Evre: bütün doğal fenomenler ve toplumsal olaylar doğüstü güçlere ve ilahlara göre açıklanır ve Hıristiyanlıktaki kadiri mutlak Allah anlayışında doruğuna çıkar.

Metafizik Evre: soyut ve hatta doğüstü güçler halen açıklamaların temel kaynağını oluşturur, ancak onlar, geçmişin kaprisli tanrılarından daha istikrarlı ve sistematiklerdir.

Pozitif Evre: düşünceler ve açıklamalar spekülasyonlara değil bilime, soyut felsefeye değil empirik deneylere dayandırılır. Sadece böylece dünya gizemlerinden arınacak ve gerçeklik doğru olarak ortaya çıkacaktır. (Slattery, 2011: 72).

Comte'un bilgi ve bilimsel düşüncenin gelişimi konusundaki bu evrimsel anlayışı hem felsefede hem de sosyolojide farklı biçimlerde temsil olanağı bulmuştur.

Bilginin ve bilgiyi elde etme yönteminin son ve nihai noktası olma iddiasındaki pozitivist anlayış, gelişme gösterdiği dönem itibariyle modernizm anlayışı ile de ilişki halindedir. Nitekim doğüstü güçlerin, ilahların, soyut güçlerin ve bu doğrultuda tüm metafiziğin bilgi ve bilgi yöntemlerinden dışlanması ile modernizmin dünyevi anlayışı arasında bir bağ kurmak mümkündür. Aynı zamanda doğanın deney ve gözlem ile tüm

neden sonuç ilişkilerinin kurularak kontrol altında tutulabileceği ve hatta düzenlenebileceği fikri de modernizm anlayışı ile iç içedir.

Bilgi anlayışının, doğruluğun esas olarak ampirik doğruluk ya da test edilebilirlik biçimde tanımlanabileceği (Şaylan, 2016: 224) pozitivism bilgi anlayışının ve yönteminin uzunca bir süre bilim dünyasına hakim olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim bu anlayış tanrısal bir kozmolojinin akla dayalı bir kozmoloji ile yer değiştirmesine neden olmuş (Şaylan, 2016: 203) fakat bilimsel alanda nihai bir sonuç haline gelmemiştir.

Özellikle 20. Yüzyılın ortalarına doğru sosyal bilimlerde birçok açıdan eleştirilmeye başlanan pozitivismi, “Marksistler onu muhafazakar eğilimi nedeniyle ve kapitalist toplumun temelinde yatan sınıfsal çelişkileri kabul etmediği için eleştirdiler. Fenomonologlar daha da ileri gidip, onun yaklaşımının asıl temellerine; sosyal gerçekliğin bireyler grubunun üstünde ve ötesinde olduğu inancı” (Slattery, 2011: 73) doğrultusunda eleştirmişlerdir.

Pozitivist bilgi anlayışının ve bilimsel yönteminin sosyal bilimlere uygulanması doğal olarak bu anlayışa getirilen eleştirilerin de toplumsal bilimlerden beslenmesine neden olmuştur. Bu doğrultuda fen bilimlerindeki pozitivist anlayış, büyük oranda bilimsel keşiflerin içerikleri ve sonuçları ile şekillenip biçim değiştirirken, sosyal bilimlerde çok daha çeşitli ve yoğun düşünce biçimlerinin mümkün olması nedeniyle yöntemsel değişim ve dönüşüm daha dinamik bir biçimde gerçekleşmiştir. Nitekim Giddens’a göre de; “uzman gözlemciler tarafından ileri sürülen bilgi (bazı yönlerden ve birçok değişik yolla) inceleme konusuna yeniden bağlanarak (hem ilke olarak hem de doğal olarak, uygulamada) onu değiştirir. Doğa bilimlerinde bu sürecin karşılığı yoktur.” (Giddens, 2016: 49). Büyük oranda sosyal bilimlere has sayılabilecek olan bu değişimler doğrultusunda bilgi felsefesinde yorumcu anlayışlar doğmuş ve öznel unsurların önemi artmıştır.

19. yüzyılın sonları ve 20. Yüzyıl, hem sosyal bilimlerde hem de fen bilimlerinde pozitivist görüşün sarsıldığı dönemler olmuştur. Nitekim Danimarkalı fizikçi Niels Bohr’un öncülüğünü yaptığı *quantum* kuramı ve ilgili bulgular hem pozitivism hem de nedensellik ilkesine büyük bir darbe vurmuş, (Şaylan, 2016: 232) Einstein’ın görecelilik kuramı ise bilgi felsefesinde yaşanacak olan değişim ve dönüşümlerin habercisi olmuştur.

Sosyal bilimlerde ise 19. Yüzyılın sonunda yapıtlarını vermeye başlayan Wilhelm Dilthey, pozitivistlere dönük eleştirilerde öne çıkan bir isim olmuştur. Ona göre toplumun bilgisi, doğanın bilgisinde olduğu gibi nedensellik bağıntılarını ortaya koyarak yapılamaz; bu mümkün değildir (Şaylan, 2016: 230). Sosyal bilimlerdeki bilginin niteliğine dönük olarak nedenselliğe yöneltilen bu eleştiriye ek olarak rasyonelliğe karşı eleştiriler de getirilmiştir. Örneğin; 20. Yüzyılın başlarında Bergson rasyonel bilgi görüşüne ve pozitivistlere itirazları ile dikkat çeken bir filozof olmuştur. O, rasyonel düşünceye güvenmeyip, kuru bir akılcılık ve bilimciliğe karşı çıkmış (Cevizci, 2018: 975) ve post-modernist bilgi anlayışının dayandığı temellerden biri olan görecelik kavramına da değinerek, nesneyi gözlemlerken edinilen bilginin “her bir gözlemci için farklı ve dolayısıyla, gözlemciye göre göreceli olacağını” (Cevizci, 2018: 975) da ifade etmiştir.

Sosyal bilimlerde pozitivist anlayışın hakimiyetinin sarsılmaya başladığı dönemlerde öne çıkan bir diğer düşünce akımı da pragmatizmdir. Pragmatist düşünürlerden olan William James ampirist anlayışı benimsemiştir. James, ampirisizmi “olgusal meselelerde en sağlam sonuçlarını dahi, deneyimin seyrine göre değiştirilmeye elverişli hipotezler olarak” (Cevizci, 2018: 1006) görmektedir. Radikal ampirisizm görüşünün de temsilcisi olan James, bu doğrultuda felsefi düşüncedeki bütün metafizik kavramları dışlamıştır.

Doğru bilginin, deneyimlerden bağımsız olarak ortaya çıkamayacağını ve eski doğrular ile etkileşim halinde olduğunu düşünen James’e göre “yeni doğrular, yeni deneyimlerin ve eski doğruların birbirleriyle kombinasyonunun ve karşılıklı olarak birbirlerini değiştirmelerinin sonucu olarak ortaya çıkarlar.” (James, 2018: 95). Bu doğrultuda bilginin değişim ve dönüşümünün de yeni ve eski arasındaki bir etkileşim ya da birliktelikle ortaya çıktığını ve de “doğru bilgi” hakkındaki düşüncelerin değişmez olamayacağını söylemek mümkündür. James, ek olarak doğru bilgi ve doğru fikirler hakkında oldukça pratiğe dayalı bir tanımlamaya da gitmiştir. Ona göre; “doğru fikirler özümseyebildiğimiz, geçerli kılabilirdiğimiz, destekleyebildiğimiz ve doğrulayabildiğimiz fikirlerdir.” (James, 2018: 111). Bu bakımdan bir bilgi sonucunda edinilen fikrin doğru olarak kalmasının yoğun bir emek ve çalışma gerektireceği aşikârdır. Nitekim fikir, olaylar tarafından doğru yapılır ve onun doğrulanması gerçekte bir olay, bir süreçtir (James, 2018: 111) diyen James’e göre, aynı süreç bir fikrin ya da bilginin yanlışlanabilmesi için de geçerlidir.

Pozitivizm sonrası bilgi felsefesi açısından ele alınabilecek olan bir diğer düşünce akımı da fenomenolojidir. En önemli temsilcisinin Husserl olduğu fenomenologlar, “sosyal gerçekliğin doğal gerçeklikten tamamen farklı olduğunu, bu gerçekliğin insanların gündelik hayattaki yorumlardan ve olaylar ve nesnelere yükledikleri anlamlardan öte bir şey olmadığını öne sürmüşlerdir.” (Slattery, 2011: 75-76). Doğal gerçekliğin ve sosyal gerçekliğin ayırımına gidilen bu düşünceye göre sadece doğal gerçekliği gözlemlemek ve bu gerçekliğin arka planını görmezden gelmek sorunlu bir tutumdur. Nitekim Husserl’a göre de; “insanı çevreleyen dünya üzerinde yoğunlaşılması suretiyle her şeyin fiziki olduğu veya fiziki olandan türetilmiş olduğu inancında somutlaşan, nesnelci bir tutum ortaya çıkmıştır” (Cevizci, 2018: 1115). Pozitivist bilgi anlayışı ve yöntemine bir eleştiri olarak yorumlanabilecek olan bu görüş, bilginin, nesnel dünyada yaşanan deneyimler ile elde edilebileceği görüşünde olan pragmatizm ile de çelişir.

Husserl’ın nesnelliği ise; “felsefenin sadece olay olarak dışardan kavranması değil, düşünce olarak, yani problem, oluşum ve geliş-gidiş olarak yeniden ele alınması” (Lyotard, 2007: 7) gerekliliğini yansıtmaktadır. Bir anlamda olayları birçok boyut ile ele almayı felsefenin görevi sayan Husserl, “bilginin somut veya empirik bilimde vücut bulduğunu bilir ve bu bilimsel bilginin nereye yaslandığını bilmek ister” (Lyotard, 2007: 8). Bu doğrultuda fenomenolojinin olayların nesnel boyutunun dışında sosyal bağlamlarının da ele alınarak çözümlenmesini savunduğunu söylemek mümkündür.

Postmodern bilgi felsefesine değinmeden önce bahsedilmesi gereken bir diğer felsefi akım da analitik felsefedir. Analitik felsefenin belirleyici sıfatı, “Felsefenin ilk ve en önemli görevinin analiz olduğu, kompleks gerçeklik, varlık veya kendilikleri kendilerini oluşturan basit kendiliklere indirgeyecek bir analizden meydana geldiği kabulünden çıkar.” (Cevizci, 2018: 1024) Bu doğrultuda analitik felsefe, bilginin, varlığın veya gerçekliğin içerisinde, bu kavramların temelini oluşturan basit birer kendiliklerinin bulunduğunu savunmaktadır. Nitekim analitik filozoflara göre, “basit unsur ya da kendilikler, kendileriyle karşılaşıldığında başka herhangi bir şeyin yardımı olmadan, dolayimsız olarak anlaşılabilir olma anlamında basittirler.” (Cevizci, 2018: 1024-1025).

Analitik felsefede dolayimsız olarak anlaşılabilir olan basitlikler, bu düşünce tarzının bilgi felsefesi hakkındaki görüşlerinde de bulunabilir. Nitekim analitik

felsefede “açık bilgi” olarak tanımlanan bilgiye erişilmesi; “ancak söz konusu deneyim kompleksleri, kendilerini meydana getiren ve her biri, başka herhangi bir şey değil de olduğu şey olan basit bileşensel unsurlarına ayrıştırıldığı zaman mümkün olabilir.” (Cevizci, 2018: 1025). Bu açıdan açık bilgiye erişmek için deneyim süreçlerinin içerisinde, saf kendiliğe ulaşılan kadar mikro boyutta ele alınmasını gerektirmektedir.

Analitik felsefenin önemli temsilcilerinden sayılan Wittgenstein ise dil felsefesi üzerine yoğunlaşmıştır. Çözümlemelerini dil oyunlarının varlığı üzerinden yürüten Wittgenstein’in yönetime ilişkin düşüncesi felsefedeki amacın açıklamak değil, tasvir etmek olduğu yönündedir. Çünkü felsefenin yapmaya çalıştığı şey, yeni bilgiler keşfetmek değil, bundan son derece farklı olarak, dilimiz ve düşüncemiz hakkında hali hazırda bildiklerimizi doğru bir şekilde organize etmek ve bu yolla kendi anlamamızın da doğru olmasını sağlamaktır (Grayling, 2016: 116). Wittgenstein’in felsefeye yüklediği bu görev, yani dil ve düşünce hakkındaki bilgilerin organizasyonu ve çözümlemesi aynı zamanda doğru anlamaya ve doğru bilgiye ulaşmanın da yoludur.

Buna ek olarak Wittgenstein, bilgi ve bilme hakkında genel felsefesinde sıkça kullandığı kuşkudan söz eder ve “yalnızca kuşku uyandıran şeyleri bilebileceğimizi ileri sürer” (Grayling, 2016: 149). Bu düşünce, bilme eyleminin oluşumunu herhangi bir şeyden kuşku duyulmasına bağlı olarak yorumlar ve deneyim süreçleri ile ilişkilendirir.

Bilgi ve bilgiye ulaşma yöntemi üzerindeki düşünceler doğrultusunda 17. Yüzyılda gerçekleşen büyük değişim ve dönüşümler, bilimsel bilgi kavramını ortaya çıkarmış ve bu bilginin de somut ve nesnel niteliğine vurgu yapmıştır.

Bilgi hakkında görüşlerin, Antik çağlardan beri geçirdiği evrim, deneycilik, usçuluk, rasyonalizm gibi görüşler ortaya çıkarmış ve de pozitivist olarak tanımlanan bilgi ve bilim sisteminin doğuşuna sebebiyet vermiştir. Zaman içerisinde bu sistemin teoriler ve yasaların doğa dünyasını açıklamakla kalmayıp, onun hakkında öngörülerde bulunacak güce sahip olduğu kanıtlanmıştır (Slattery, 2011: 162). Bu bakımdan Antik çağlarda bilginin değer kazanması ve niteliğinin araştırılmasında büyük etkisi olan, bilginin pratik değerine ilişkin sürdürülebilir bir başarı ortaya konmuştur.

Fakat fen bilimlerine kıyasla, sosyal bilimlerdeki bilgi kavramının ne kadar somut ve nesnel olabileceği sıkça sorgulanmıştır. Nitekim bu sorgulamalar, pozitivist

yöntemin ve pozitivist bilgi anlayışının sosyal bilimlerde ciddi bir biçimde eleştirilmesine de neden olmuştur. Bu doğrultuda bilgi kavramına ve bilginin nasıl elde edileceğine ilişkin farklı fikirler fenomenoloji, post-pozitivizm, analitik felsefe ve pragmatizm gibi düşünce akımlarına sebebiyet vermiştir. Gerek bu düşünce akımları dahilinde gerekse de modernist düşünce aidiyetinde pozitivism ve modern bilgi anlayışının getirileri sıklıkla sorgulanır olmuş ve bu sorgulamaların en ciddilerinden birini ise postmodern bilgi anlayışı oluşturmuştur.

Modern Bilgi Anlayışına Eleştiriler Ve Postmodern Bilgi Anlayışı

Sosyal bilimlerde modern bilgi anlayışı büyük oranda pozitivist yöntemin sosyal bilimlerdeki geçerliliği ile doğru orantılıdır. Bu yöntemin alandaki geçerliliği ise özellikle 20. Yüzyılın ortalarında ciddi bir biçimde sarsılmaya başlamış, postmodernizm akımının bilgi anlayışı ortaya çıkararak hem modernizme hem de modernizmin bilgi anlayışına eleştirilerde bulunmuştur. Fakat postmodernizmin bilgi anlayışına geçmeden önce modernist bilgi anlayışının ve modern bilimin neleri vaat ettiğine ve hangi noktalarda eleştirildiğine değinmek açıklayıcı olacaktır.

Sosyal bilimler açısından modernist bilgi anlayışına ve modern bilime yönelik eleştiriler, büyük çoğunlukla güncel dünyanın tamamen nesnel, gözleme dayalı ve somut bir biçimde incelenemeyeceğine, bu çabanın toplum hakkında doğru bir bilgiye ulaşmak ile neticelenmeyeceğine yönelik düşüncelerden oluşmuştur. Bunlara ek olarak modernist bilgi anlayışına dayalı modern bilimin, eleştirilmeye değer birçok yönü bulunan kapitalist sistem ile tamamen entegre bir biçimde çalıştığını ve bu doğrultuda teknik ilerleme güdüsünün bilginin ve bilimin ulvi görevlerini geri planda bıraktığı konusundaki eleştirilere de rastlamak mümkündür.

Merton'un 1942 tarihli araştırmasında temel bilimsel değerlerden iki tanesini aşağıdaki gibi açıklamıştır:

Evrensellik: yeni bilginin sadece nesnel ve kişisellikten uzak ölçütlere göre, bilim insanlarının da kariyerlerinde ilerleme yeteneklerine bağlı olarak değerlendirilmesi.

Paylaşımçılık: bilimsel bilgiye ortaklaşa veya kamuca sahiplik. Hiçbir özel bilim insanı, alanında otorite sayılma ve akademik kabul görme haklarının ötesinde, kendine ait özel hiçbir bilgiye sahip olamaz. Bilgi saklamak yasaktır ve bilgiyi artırmak için yayın yapmak mesleki bir görevdir (Slattery, 2011: 164).

Merton'un temel bilimsel değerler olarak vurguladığı evrensellik, modern bilimsel anlayışın temellerinden birini oluşturmuştur. Bu temel aynı zamanda nesnellik ve kişisellikten uzak olma gerekliliklerini bünyesinde barındırdığından eleştirilere maruz kalmış ve toplumun ve kültürün değişken ve farklılaşan yapısında evrensel bilgi iddialarının olamayacağı yönünde tartışılmıştır.

Merton'un temel bilimsel değer olarak tanımladığı paylaşımcılık ise gerçekten uygulanan bir değer olmaktan ziyade bir ideal olarak var olmuş, kapitalist sistem ile eklemlenen modern bilim, çoğu zaman belirli bir sahiplik yapısında işleyerek teknik verimliliğin bir metası haline gelmiştir. Nitekim "her şeyin teknikleşmesine yol açan objektivist bilim anlayışı, Husserl'in deyimiyile, kendine özgü rasyonel varlığın yok olmasına ve dünyanın da, bir kriz içinde kin ve barbarlık uçuruma sürüklenmesine yol açmıştır" (Habermas; Timur, 2008: 101).

Modern bilimin toplum üzerindeki etkilerinin yanı sıra kendisinin evrildiği duruma ve bu durum etkilerine yönelik eleştirilere de rastlamak mümkündür. Nitekim Weber'e göre; "Bilimsel ve teknik ilerlemenin kurumsallaşması ile ortaya çıkan rasyonelleşme süreci, aynı zamanda geleneksel dünya imgelerinin büyüsunü kaybetmesi ve sekülerleşmesi anlamını taşır." (Habermas; Timur, 2008: 110). Geleneksel dünya imgelerinin kaybı ve tamamen seküler bir toplum ise Weber'in çizdiği tabloda bürokratik bir toplum modeline dönüşmüştür.

Bilginin ve bilimin kapitalizm aracılığıyla teknik ilerlemenin bir aracı haline gelmesi de modern dönemin bilim anlayışına yönelik bir eleştiri konusu olmuştur. Bu doğrultuda eleştiriler getiren Marcuse'e göre; "çağdaş toplumlarda rasyonellik ve teknik, hakimiyetin aracı olmaktan çıkmış, bizzat hakimiyet haline gelmiştir. Böylece üretim ilişkileri ile üretim güçleri arasındaki ilişki de değişmiştir." (Timur, 2008: 111).

Bilimsel anlayışın toplumun gelişmesini ve refah seviyesini artırması gerekirken, Merton'un bahsettiği paylaşımcılık özelliğinin de sadece bir ideal olarak kalması, bilimsel anlayışın sistemin bir teknik elemanı sıfatına, rasyonellik düşüncesini ise teknolojik rasyonelliğe indirgemesine sebebiyet vermiştir.

Modern bilimin ve pozitivist yöntemin bilginin oluşumunda tamamen somut olandan yola çıkması, bilgi felsefesinin gelişiminde sıklıkla gündeme gelen içsel düşüncenin varlığına yönelik sorgulamalar, güncel düşünürleri de meşgul etmiştir. Nitekim tüm düşünce hayatını pozitivist, ontolojik dogmalara ve bunları

temellendiren araçsal akıl tekelciliğine yönelttiği eleştiriler bağlamında şekillenen Habermas’a göre pozitivizm, içsel düşüncenin inkârı demektir (Timur, 2008: 96). Bu inkâr, sosyal bilimler alanında sağlıklı değerlendirmelerin yapılmasını engellemekle birlikte, araştırmacının kendine has yorumlamalarının da değerini azaltmaktadır.

Sosyal bilimlerde pozitivist hakimiyetin temelinde ise Habermas’a göre “bilim ve felsefe ile beşeri çıkarlar arasındaki gizli ilişkilerin çözümlenememesi” yatmaktadır.” (Timur, 2008: 104). Bu doğrultuda pozitivist anlayışın somutluğu öncelmesi, felsefi sorgulamaları geri plana itmiş ve de araçsal aklın egemenliğine yol açmıştır. Buna ek olarak Marcuse’da gördüğümüz teknik hakimiyete yönelik eleştiriyi Habermas’ta da görmemiz mümkündür. Nitekim ona göre bilimsel çıkar, “nesnelleştirilmiş süreçleri teknik olarak kontrole yönelten bilgi çıkardır.” (Habermas; Timur, 2008: 105). Bu çıkar da bilimsel bilginin olgular arasındaki düzenli ilişkileri belli istek ve beklentilerle birlikte aranması şeklinde yorumlanabilir.

Giddens da modernliğin üç temel kaynağından biri olarak bilginin düşünümsel temellükünü göstermiş ve toplumsal yaşama ilişkin sistematik bilgi üretiminin, toplumsal yaşamı geleneğin değişmezliklerinden uzaklaştırarak sistemin yeniden üretiminin bütünleyici bir parçası durumuna getirdiğini (Giddens, 2016: 57) ifade etmiştir. Bu doğrultuda pazarlanabilir bilgi arayışının modern bilimin itici gücü olarak hakikat arayışının yerini aldığı (Slattery, 2011: 450) da söylenebilir.

Modernizmin bilgi ve bilim anlayışına yönelik modernist perspektifte dile getirilen bu eleştirilerin yanı sıra, pozitivist bilgi anlayışının objektivist bir yanılısma içerdiği görüşüyle temellenen ve modernizmi birçok açıdan eleştiren postmodernizm akımına ait eleştirilere de değinmek gerekmektedir.

Nitekim postmodernizm akımının en önemli temsilcilerinden olan Lyotard’a göre; “modern bilginin üç koşulu vardır: temelci iddiaları meşrulaştırmak üzere öte anlatılara başvurulması; meşrulaştırmanın kaçınılmaz doğal sonucu olan gayri meşru kılma ve dışlama; homojen epistemolojik ve ahlaki reçetelere duyulan arzu.” (Best ve Kellner, 2011: 203). Lyotard’ın tanımladığı modern bilginin bu üç koşulu, postmodernizmin modern bilgi üzerine yaptığı eleştirilerde ve bilgi üzerine yorumlamalarında da belirli bir rol oynamıştır.

Postmodernizm, günümüz toplumlarındaki ekonomik, kültürel ve toplumsal değişimlerin oluşturduğu yeni duruma verilen bir ad olarak tanımlanabilir ve “her

şeyden önce modernliğin akılcılığına, aklın bütün alanlarda, insanlığın tüm problemlerini çözebilecek mutlak otorite olmasına itiraz eder” (Cevizci, 2018: 1269). Postmodernizmin modernizmin akılcılığına ve problem çözücülüğüne olan itirazı, bilgi konusundaki eleştirilerinin de temellerinden birini oluşturur.

Postmodernizmin bilgi hakkındaki düşünceleri günümüzün bilgi toplumu olduğu yönündeki ifadeleri destekler niteliktedir. Nitekim post-modern biçimi altında bilgi, bilgi toplumunun bir boyutudur (Kumar, 2013: 140) ve bilgi temel bir üretim gücü olarak yorumlanabilir. Postmodernizmin sembol isimlerinden biri olan Lyotard için de; “bilginin üretimi, değişimi ve kullanımı post-modern toplumun kalbidir. Bilgi alınıp satılabilir, pazarlanabilir ve modern toplumsal ve ekonomik ilişkileri tanımlar ve belirler” (Slattery, 2011: 450). Bu doğrultuda bilginin postmodern durumunun nitelenmesinde temel üretim değeri olarak bilginin gayri insani ve gayri kişisel görüntüsü de önem arz etmektedir.

Modernizmin bilgi ve bilim anlayışına postmodernist eleştiriler arasından en çok öne çıkan isim olan Lyotard’a göre “bilimsel bilgi bir söylemdir” (Lyotard, 2014: 11). Bu yüzden de bilimsel bilgi, modernist anlayışta olduğunu iddia ettiği gibi evrensel, nesnel ve paylaşımcı olamaz. Çünkü söylem, postmodernist anlayışta dil oyunları yoluyla bir meşrulaştırma aracı haline gelmiştir. Bir söylem halinde yorumlanan bilimsel bilginin, tarafsızlık ve nesnellik iddialarında bulunması ise postmodernizm için kesin bir olanaksızlığı ifade etmektedir. (Şaylan, 2016: 208).

Bilginin teorik durumuna yönelik eleştiriler bu şekildeyken, bilginin pratikte bulunduğu durum da postmodern düşünceye göre; bilginin satılmak için üretildiği ve de yeni bir üretimde değerlendirilmesi için kullanıldığı (Lyotard, 2014: 14-15) yönündedir. Bu eleştiri, bilginin durumunu modernist perspektiften eleştiren düşünürlerin de üzerinde durduğu, bilimsel bilginin teknikleşmesine dönük eleştiriler ile benzerlikler taşımaktadır.

Bilgiye dönük postmodern bakış açısında ise; “heterojen görüşlerin çoğulluğunu kabul eder; bilimin burada ayrıcalıklı bir yeri yoktur” (Giddens, 2016: 10). Bu doğrultuda postmodernist bilgi kavramında, bilginin çeşitliliğinin, bilginin meşruiyetinde herhangi bir sorun teşkil etmediğini söylemek mümkündür. Ayrıca postmodern bilgi, “öte anlatılara ve temelciliğe karşı çıkar; büyük meşrulaştırma şemalarından sakınır, ve heterojenlikten, çoğulluktan, sürekli yenilikten ve

katılımcıların üzerinde anlaşma sağladıkları yerel kuralların ve kural koyucu şemaların pragmatik inşasından ve dolayısıyla mikropolitikadan yana çıkar.” (Best ve Kellner, 2011: 203).

Bilginin büyük anlatıların birer meşrulaştırma aracı olmaması, çoğulculuğu, çeşitliliği ve dinamikliği, postmodern bilgi anlayışının temel özellikleri olarak öne çıkmaktadır. Bu özellikler aynı zamanda bilginin bilimsel bilgi almış hali için de geçerli olmakla birlikte, bilimsel bilgi evrensellik iddialarından da yoksundur.

Lyotard’a göre; “postmodern bilgi basitçe otoritelerin bir aleti değil; farklılıklar karşısında duyarlılığımızı geliştirir ve kıyaslanamaz olana tahammül etme yeteneğimizi perçinler.” (Lyotard; Best ve Kellner, 2011: 204). Postmodern bilginin, otoritelerin birer meşruiyet aracı sağlama aracı olmadığı düşünülmesi, bilginin özgürleşmesi açısından önem taşımaktadır. Fakat bu özgür bilgi, gerçekliğin doğru temsili iddiasında değildir. Bu doğrultuda gerçekliğin doğru bir temsili ortaya konulamayacağına göre postmodernizm akımının bilgi konusundaki görüşlerinde de nihilist bir anlayış görmek mümkündür.

Bu bilgiler ışığında modern bilgi anlayışının ve bilimsel bilginin durumunun hem modernist düşünürler hem de postmodernist düşünürler tarafından eleştirilere maruz kaldığını söylemek mümkündür. Ayrıca bu eleştiriler toplumların geçirdiği değişim ve dönüşümlere dönük bir tanımlama şeklinde de yorumlanabilir. Çünkü bilgiye, bilginin elde edilmesine yönelik yöntemlere yapılan eleştiriler toplumsal görüşlerle de fazlasıyla etkileşim halindedir. Toplumların günümüzdeki durumu ve bu durumun bilgi kavramıyla olan etkileşimini Giddens, “bilinecek istikrarlı bir toplumsal dünya olmadığı değil, bu dünyayla ilgili bilginin, onun istikrarsız ve değişken karakterine katkıda bulunduğu” (Giddens, 2016: 49) biçiminde yorumlamıştır. Bu yorumlama, bilginin, modernist ve postmodernist eleştirilerinin çekim gücüne girdiği sorunları tanımlaması açısından belirleyici bir niteliktedir.

Görüldüğü üzere, postmodernist düşünce akımının da dahil olduğu, birçok düşünce biçimi, modern döneme hakim olmuş olan pozitivist bilgi felsefesine ve bilim anlayışına çeşitli itirazlarda bulunmuştur. Bu itirazların ulaştığı güncel sonucu Arendt’in deyiimiyle “tek bir mutlak hakikat... bütün bu tartışmaların ölümü anlamına gelirdi... bu da insanlığın sonu demek olurdu” (Arendt; Bauman, 2012: 206) biçiminde yorumlamak gerekmektedir. Nitekim bu görüş postmodernizmin bilgi ve

bilim hakkındaki görüşleri ile uzlaşmakla beraber, bilgi felsefesi hakkındaki tüm düşüncelerin gelişimini de anlatır niteliktedir.

Hakikat kavramından ve hakikate ulaşma çabasından soyutlanamayacak olan bilgi felsefesinin ulaşmaya çalıştığı hakikat “son derece agnostik bir kavramdır. Uzlaşmaya karşı çıkan inançlar ile bu inançların uzlaşmaya yanaşmayan taşıyıcıları arasındaki çatışmadan doğar. Bu tür bir çatışma olmasaydı, hakikat fikri zaten hiç ortaya çıkamazdı.” (Bauman, 2012: 208). Bu doğrultuda hakikate ilişkin fikirlerin, hakikat fikrinin ortaya çıkmasında temel bir rol oynadığını söylemek mümkündür. Ayrıca Arendt’ın, Lessing’e ithaf ettiği bir meziyet olan “hakikatın dile getirilir getirilmez, derhal diğer görüşlerden biri haline gelmesi, tartışılması, yeniden ifade edilmesi, diğer sohbet konularından birine indirgenmesi” (Arendt; Bauman, 2012: 205) durumunda yaşanan memnuniyet, bilgi felsefesi açısından yorumlandığında, postmodernist düşünce biçiminin bilgi konusundaki yorumlarının her ne kadar çeşitliliği vurgulasa da tıpkı pozitivist düşüncede olduğu gibi nihai bir son niteliğinde olamayacağını gösterir niteliktedir.

1.2. Bilgi ve Güç

“Dünyanın her yerinden akan bilgi, sınırlı kişilere ulaşır.”(Çakır, 2015:308).

Bilgi birbirinden farklı yöntemler ve kullanılan araçlar sayesinde toplum içerisinde yer alan insanlar tarafından “paylaşıldıkça” geniş alanlara ve kitlelere yayılım sağlamaktadır. Bilginin toplumsallaşma süreci, bu bilgi akış durumu (zaman, mekân, hız, maliyet vb.) doğrultusunda şekil almaktadır. Bilginin yayılmasını etkileyen her unsur “toplumsallaşma sürecini” de doğrudan etkilemektedir. Bilginin yayılması ile bağlantılı olan iki sürecin varlığından söz edilmektedir. Bu süreçler “öğrenme” ve “iletişimdir”.

“Kişisel bilgilerin toplumsal bilgi haline gelmesi için ise iletişim gereklidir (Tekeli, 2002: 26) Çünkü bir insanın her zaman ve her konuda bilgi sahibi olabilmesi ve bilgiye ulaşabilmesi mümkün değildir. İnsanın bilgiye ulaşabilmesi veya elde ettiği bilgiyi diğer insanlara aktarabilmesi için diğer insanlar ile iletişim içine girmesi gerekir. İletişim sayesinde insanlar arasında bilgi aktarımı mümkün olabilmekte ve bilgi toplum genelinde yaygınlık kazanarak toplumsal hale gelebilmektedir. Onun için bilginin yayılması sürecinde iletişimin büyük rolü ve önemi bulunmaktadır.” (Arklan; 2008: 73).

Bu doğrultuda bilgi kavramının bir olgu olarak karşımıza çıkmasındaki ana sebep, insan ihtiyaçlarına yönelik sorun çözme edimine dayalı olarak gerçekleşen düşünsel veya zihinsel faaliyet olarak yer almasıdır. Bilginin sahiplik yapısı ile ilgili sorunlar sadece kişisel bir mülkiyet meselesi olmaktan çok bilginin üretim sistemleriyle olan ilişkisi ve üretimin bir alanı haline gelmesiyle toplumsal yapılar açısından da incelenmesi gereken bir boyut haline dönüşmüştür.

Öğrenme, bilgi toplumuna özgü düşünme biçimleriyle düşünebilmek, düşünce üretebilmek ve de bilgiye doğrudan ve özgürce ulaşabilmekle gerçekleşebilir. Bilgi olmadan düşünme ve dolayısıyla öğrenmenin gerçekleşmesi mümkün değildir. Eğer bir toplumun üyelerinin bilgiye erişimi kısıtlanarak veya engellenerek, bireylere gerekli bilgi arama davranışları ve düşünme becerileri kazandırılmayacak olursa, o toplum yeni bilgiler üretemeyecek ya da ürettiği bilgiler tekrardan öteye geçemeyecektir

“Enformasyon ve iletişim teknolojilerinin hayatın her alanında kullanılmaya başlanması, aralarındaki mesafeyi tanımadan kitleleri ağ içinde birbirlerine kavuşturması, fazla miktarda elde edilmesi mümkün olan enformasyonun islenmesi ile ortaya çıkan bilginin ekonomide artan kullanımı, toplumsal ilişkilerin artık değiştiği iddialarının ortaya atılmasına neden olmuştur. Kimileri enformasyonun düzenli olarak saklanması ve islenmesi faaliyetinin artan önemi ile artık ekonominin motor gücünün ve sermayenin kaynağının bilgi olduğunu belirterek günümüz toplumunun artık bilişim toplumu olduğunu iddia etmiş, kimilerine göre bilişim ve iletişim teknolojileri kapitalist toplumda üretim araçlarının sahipleri (burjuvazi) ve kullanıcıları (proletarya) arasındaki ilişkiyi ortadan kaldırarak herkesin isterse burjuva olabileceği bir kapitalist ötesi topluma geçilmiş, kimileri içinse hizmet sektöründeki büyüme ile birlikte sanayi sonrası toplum ortaya çıkmıştır.” (Toffler, Drucker ve Bell’den aktaran Çalışkan, 2009: 24-25).

Yeni toplumsal ilişkiler, ister bilgi toplumu/bilişim toplumu ister kapitalist ötesi toplum, sanayi sonrası toplum vb. biçiminde adlandırılınsın, çağdaş yaklaşımlarda, bilginin ekonomik bir değer haline geldiği; sanayi toplumunda emek ve sermayenin üretimdeki rolü neyse çağımız toplumunda bilginin aynı role sahip olduğu yönündeki vurgunun öne çıktığı görülmektedir. Esasen, bilginin, bilimsel etkinliğin ya da bilginin metalaşmasını sağlayan yakın dönem eğilimlerin ne ifade ettiğini anlamak adına geçmişe de göz atılabilir.

Bilginin, kitle iletişim araçları, teknolojik gelişmeler ve iktidar ile olan bağlantılılığı temel anlamda bilginin güç ile olan ilişkisinin göstergeleridir. İktidar ve bilgi dolaysız olarak birbirlerini içerirler. Bilgiyi üreten iktidardır. Ne eşgüdümlü bir bilgi alanı olmaksızın herhangi bir iktidar ilişkisi var olabilir, ne de iktidar ilişkileri varsaymayan ve oluşturmeyen bir bilgi alanının var olabileceğini kabul edebiliriz (Canpolat, 2003: 86). Bu bağlamda Foucault'ya göre iktidar; “kendi örgütlenmelerini kendi oluşturan, güç ilişkilerini dönüştüren, güçlendiren ya da tersine çeviren bir süreç ve bu güç ilişkilerini etkili kılan stratejiler olarak anlaşılmalıdır” (Canpolat, 2003: 99). Bilgi toplumunun altyapısının bilgi ve iletişim teknolojileri olduğu kabul edilmekle birlikte, teknolojik gelişmişlik, bir toplumun bilgi toplumu olmasının gerekli ama yeterli olmayan bir koşuldur. Bu bakımdan, bilgi toplumunun inşası; öğrenmeyi öğrenme, yaşam boyu öğrenme, eleştirel ve yaratıcı düşünme, bilgi okuryazarlığı gibi kendine özgü süreç veya niteliklerinin, eğitim sürecine dâhil edilmesi ve kazandırılan bu bilgi ve becerilerin sürekliliklerinin sağlanmasıyla mümkündür. Aksi halde bilgi toplumu olma hedefine ulaşmanın pek kolay olmayacağı görülmektedir.

“Platon'dan bu yana bilginin iktidardan bağımsız olamayacağı ve olmadığı bilinmektedir.” (Çakır, 2018: 45). Mattelart'a göre bilgi iktidarca yumuşak güç (softpower) kaynağı olarak görülmektedir. (Mattelart; Başlar, 2018: 149). Bilgi, iktidar ya da güç ilişkilerinin içerisinde yer almaktadır. Güç kullanımına bilgi aygıtlarının üretimi eşlik eder veya denk düşer. Güç kullanımı bilgiyi gerektirir. Bilgi yansız ya da nesnel olmayıp, daha ziyade iktidar ilişkilerinin bir ürünüdür. Bilgi, kendi varlık ya da imkân koşullarının iktidar ilişkilerini içermesi anlamında, politiktir (West, 1998: 236). Bağlantılı bir bilgi alanı oluşturulmadan iktidar ilişkisinden söz edilemez. Aynı zamanda iktidar ilişkilerini varsaymayan oluşturmeyen bir bilgi ve bilgi alanı kurulamaz. Bilen özne bilinecek nesneyi ve bilme tarzlarını iktidar-bilgi düzleminde ifade eder. Çünkü siyasal beden, iktidar bilgi ilişkisi ile bilgi nesnesi haline getirilerek tabi kılınmış ve işlenmesi mümkün olmuştur (Foucault, 2000a: 65). İktidar hiçbir zaman birilerinin elinde değildir. İktidar sürekli dolaşımda olan bir mekanizmadır. İktidar işler, iktidar bir ağ biçiminde işler ve bu ağda bireyler, yalnız dolaşıma girmekle kalmaz, aynı zamanda ona boyun eğmek ve onu uygulamak durumundadırlar. Bireyler her zaman iktidarın aracıdır. İktidar bireyleri geçiş yolu olarak kullanır. Birey, iktidarın dışında ve karşısındaki şey değildir. Birey, iktidarın

etkisi ve aynı zamanda bir aracıdır. İktidar kurduğu birey üzerinden işler (Foucault, 2005b: 107).

İktidarın bir bireyin öteki bireyler üzerindeki, bir grubun öteki gruplar üzerindeki homojen bir egemenliği olarak ele alınması doğru değildir. Egemenliği elinde bulunduranlar ile ona sahip olmayanlar, ona katlananlar arasında paylaşılan bir şey olarak da düşünülmemesi gerekir. Bu bakımdan, ona göre, iktidar yeri belirlenemez olan, hiçbir zaman birilerinin elinde bir zenginlik ve bir mal gibi sahiplenilebilir olmayan, sadece dolaşımda olan ve işleyen bir şey olarak çözümlenmelidir. Bu açıdan bakıldığında, bireyin iktidarın karşısında durduğunun değil, onun hem etmeni hem de aracı olduğu ve iktidarın kendisini oluşturan bireyler aracılığıyla yayıldığı düşünülmesi gerekir (Foucault, 2002: 43-44).

Foucault'ya göre ilişkileri değişebilir ve tersine çevrilebilir niteliktedir; özneler özgür olmadıkları ve direnme imkânına sahip bulunmadıkları takdirde iktidar ilişkilerinden de söz edilemez; iktidarın her şeyi denetleyen ve hiçbir şekilde özgürlüğe yer vermeyen bir tahakküm sistemi olduğu düşüncesi asla kabul edilemez (Foucault 2, 2000: 235-237). Ona göre, öznenin kendisi tarihsel güçlerin ürünüdür ve farklı koşullar farklı türde özneler üretmektedirler. Foucault'ya göre özneler, iktidar tarafından şekillenen, toplumsal ilişkiler içerisinde oluşturulmaktadır. Bu nedenle, bireylerin oluşumunda iktidar anahtar bir unsurdur. Bireyler iki anlamda boyun eğmektedirler; toplumsal alandaki karmaşık, çoğul ve değişen iktidar ilişkilerine boyun eğmeler ve aynı zamanda bu ilişkilerde ve bu ilişkiler aracılığıyla bir özne konumu alırlar.

Kamu politikası yapımı bağlamında bilgi ve iktidar arasındaki ilişki bu bağlamda önem kazanmaktadır. Gagnon'un ifadesine göre bu ilişkiyi incelemeye yönelik üç akademik gelenek bulunmaktadır. İlk gelenek, rasyonel paradigma bağlamında bilgi ve iktidar arasında doğrudan bir ilişki olduğunu varsaymaktadır. Buna göre iktidarı kullananlar kamu politikaları yapımında doğrudan uzmanlara başvurmaktadırlar. İkinci gelenek ise bilgi ve iktidarın dolaylı bir etkileşim içerisinde olduğu tezi üzerine inşa edilmiştir. Buradan hareketle, bilginin toplumsal ve siyasal olarak çok çeşitli katman ve yapılara yayılmış olduğu varsayılmıştır. İktidar odakları yayılmış ve iç içe geçmiş bir nitelik arz eden bu bilgiyi "ortak akıl" bir parçası olarak dolaylı yoldan kullanmaktadır. Üçüncü geleneğe bakıldığında, bilgi ve iktidar arasında organik bir bağ olduğu vurgusu karşımıza çıkmaktadır. Bu yaklaşım doğrultusunda bilgiyi üreten ve yayılımını sağlayan yeni iktidar merkezleri olan düşünce kuruluşları

ele alınmaktadır. “Bilginin sahibi” olan düşünce kuruluşlarının karar verici iktidarla girdikleri etkileşim ve alışverişte işgal ettikleri alan siyasal konumlarının da göstergesi olmaktadır. Düşünce kuruluşlarının girdikleri bu etkileşim ve alışveriş, epistemik topluluklar ve taraftar koalisyonları gibi belirli politika ağlarıyla sağlanmaktadır. Dolayısıyla düşünce kuruluşlarının kamu politikası yapım sürecinde ve siyasal alanda durdukları noktanın tespiti açısından politika ağ modelleri de ayrı bir önem kazanmaktadır. Örneğin bilginin ana kurucu güç olduğu ve bu temelde karar verme aşamalarına dâhil olan en önemli yapılardan birisi, yukarıda kısaca değinilen epistemik topluluklardır. Epistemik topluluklar, bilgi ve uzmanlığın karar verme süreçlerine nasıl entegre olduğunun açıklanması bakımından bahse değerdir. Bu topluluklar ortak değer ve inanç bağlamında hareket eden ve böylece kamu politikalarını etkilemeye çalışan uzmanların oluşturduğu yapılardır. Örneğin, belirli bir politika alanında uzmanlıklarıyla Keynesyen görüşü savunan ekonomistler ya da belirli bir politikanın uygulanmasına yönelik duruşlarıyla bürokrasi içerisinden özel bir mesleki uzmanlık sahibi kesim bir epistemik topluluk oluşturabilir. Bu toplulukların politika yapım sürecinin çeşitli aşamalarında ortaya çıkabilen ve ortak görüşler temelinde etki göstermeye çalışan ağlar/yapılar olduğu söylenebilir. Düşünce kuruluşları da uzmanlık ve fikir üretimine dayalı temel fonksiyonlarıyla bu topluluklar içerisinde kritik bir rol oynamaktadır. Düşünce kuruluşları, bir epistemik topluluk olarak veya daha geniş bağlamda bir epistemik topluluk içerisinde yer alarak politika yapıcılar ile bilgi alışverişinin sağlanmasında ve bilginin kamu politikası sürecine yayılımında rol almaktadır. Bu topluluklar aynı zamanda düşünce kuruluşlarının siyasal konumlarını belirleyen önemli bir unsuru oluşturmaktadır (Ladi, 2005:3, Stone, 1996:86-95).

Bilgiyi sadece kimlik veya mutlak hakikat olarak ele almayan Foucault, bilgiyi tanımlarken “hayır yaşamak” kavramının da altını çizmiştir. Çünkü bilgi iktidarın hem kaynağı hem aracı hem de sonudur. Bilgi ve güç, iktidarı korurken; aynı zamanda karşı bir düşünce ile onu alaşağı edebilir (Foucault, 1993: 106-107). Foucault’ya göre herhangi bir bilme ve bilgi pratiği, söylem ve güç merkezli iktidar alanları dışında düşünülemez. Gerçeklik alanı da iktidardan etkilenerek; bu ilişkiler ile üretilmektedir. Foucault’a göre, 18. yüzyıldan beri söylemde kurguyu ve anlamı meydana getiren yazar, görevini bugün öznenin yeniden yorumlanması ile birlikte önemini artık yitirmiştir

Bilgi, tüm sistemlerin ve dinamiklerin temel çıkış noktasıdır. “Bilmek” farkındalıktır. Bilgiye sahip olmak ise farkında olmaktır. Mikro ekseninde bireyin makro düzeyde ise toplumların yönetilebilmesi, yönlendirilebilmesi, bilinçlerinin ve algılarının inşa edilmesi bilgi aracılığıyla gerçekleşmektedir. Sosyo-psikolojik yapıların bilgi edinimiyle doğrudan ilişkisi bulunmaktadır. Bilgi, gerçeği bilmek, farkında olmak beraberinde “güç” unsurunu getirmektedir. Bilgiyi keşfetme, öğretme, yayma ve uygulama mekanizmalarını sağlıklı tutmak toplumun bekası açısından hayati bir öneme sahiptir. Bu manada toplumdaki en önemli bireyler yeni bilgiler keşfetme yetisinde olan bireylerdir. İkinci sırada önem taşıyan bireyler bilgiyi öğreten ve yayanlar üçüncü sıradakiler ise uygulayanlar olmalıdır. Toplumdaki karar mekanizmalarının işleyişi, gelir dağılımları ve iktidar ilişkilerinin süreçleri bu esas ekseninde yapılandırılmaz ise bu mekanizma da sağlıklı işleyemez hale dönüşecektir. Bilgi edinme de başarılı bir toplum yapısını inşa etmek tam dinamikli bir süreç olmayacaktır. Yeni bir bilgiyi keşfetmek, teknoloji geliştirmek veya yeni teknolojiler üretmek sonuç olarak yeni bir “şey”i meydana getirmek, bireye stratejik bir üstünlük ve teknoloji rantından istifade etmeyi sağlamaktadır. Başka birey /toplumlar tarafından icat edilen bilgiyi öğrenip kullanmak oldukça önemlidir ancak birey ya da toplum yeni bilgi keşfetme yeteneğinden yoksun olduğu takdirde birey ya da toplumun güç ve zenginlik piramidinin en üst basamağında yer alması güç hale gelmektedir.

1.3. Bilgi Toplumu Kuramları

Kimi düşünürler, çağdaş toplumu bilgi toplumu olarak tanımlamaktadır. Bu tanımlama, ekonomi, siyaset ve kültür gibi alanların teknolojinin gelişiminden ve bilgiye erişimin kolaylaşmasından olumlu anlamda etkilendiğine sıklıkla vurgu yapmaktadır. Öyle ki bilgi toplumu kuramlarında günümüz toplumları; teknolojiden fazlasıyla yararlanan, ekonomik eşitsizliklerin son bulmaya başladığı ve demokratik uygulamaların geliştiği toplumlar olarak anlatılmaktadır. Fakat bu anlatım, gerçekliğe ilişkin birçok faktörü gözden kaçırmakta ya da kasıtlı olarak göz önünde bulundurmamaktadır. Bu yüzden de bilgi toplumu kuramlarına eleştirel bir bakış ile yaklaşmak, bu kuramları sağlıklı değerlendirebilmek için önem arz etmektedir.

Bilgi toplumu “belirli teknolojilerin yayılmasından dolayı toplumsal dünyanın yeniden oluşumu” (Chandler ve Munday, 2018: 55) olarak tanımlanmaktadır. Webster ise enformasyon toplumunu tanımlamanın beş şeklini teknolojik yenilik, mesleki değişim, ekonomik değer, bilgi akışı ve simge ve işaretlerin genişletilmesi olarak

belirtmiştir. (Webster; Fuchs, 2015: 205-206). Bu doğrultuda bilgi toplumu varsayımının teknoloji aracılığıyla yeni bir ekonomik ve toplumsal düzen yarattığı düşüncesine yaslandığı söylenebilir. Nitekim Fuchs da enformasyon toplumu kuramlarının toplum veya ekonominin geçen onyıllar içerisinde radikal bir dönüşüm içerisinden geçtiğini ve bizim şimdi yeni bir toplum veya ekonomi içerisinde yaşadığımızı varsaydığını belirtmektedir. (Fuchs, 2015: 207)

Enformasyon toplumu olarak da adlandırılabilir olan bilgi toplumu kuramlarının ortaya çıkışı 1970’li yıllara dayanmaktadır. Nitekim “1970’lerden itibaren giderek artan derecede ‘enformasyon toplumu’ terimi kullanılmaya başlanmıştır.” (Çakır, 2018: 23). 1960 yılında ‘ideolojinin sonu’nu ilan eden Daniel Bell, 1970’li yıllarda çıkardığı “Endüstri Sonrası Toplumun Gelişi” kitabıyla da sistemin kapitalizme özgü olan endüstri ve sanayi ile açıklanamaz olduğunu ve endüstrinin ötesine geçildiğini iddia etmiştir. (Çakır, 2018: 25). Amerika Birleşik Devletleri ile sınırlı olan bu iddia aynı zamanda kapitalizmin zaferini ilan ederek sistemin sorgulanmasına dönük kapıları kapatmıştır. Bell, Endüstri Sonrası Toplumun Gelişi kitabında yeni toplumun beş temel özelliğinden bahsetmiştir. (Bell; Slattery, 2011: 462). Bu özellikler; hizmet ekonomisinin güçlenişine, işçi sınıfının toplumdaki ağırlığını yitirmesine, geleneksel güç yapısının güç kaybına, teorik bilginin değerlendirilmesine işaret etmektedir. Başka bir deyişle Bell, endüstri sonrası toplumu, mal üretiminin gerilediği, hizmet üretiminin ekonominin asıl kaynağı haline geldiği bir toplum olarak tanımlamaktadır (Çakır, 2018: 26).

Bell’in tanımlamaları, endüstrinin sonunu ilan etmekle birlikte, endüstri ile ortaya çıkmış olan sınıfların ve sorunların da azalacağı vurgusuna sahiptir. Bell, aynı zamanda bilgiye ve bilgi üretimine de abartılı bir rol biçerek bilginin yeni rolünün geleneksel güç yapısını zedeleyeceğini savunmuştur.

Bell’in ortaya çıktığını düşündüğü yeni toplumsal tabloda hizmet sektörü egemen hale gelmiş ve bilgi üretimi çoğalmıştır. Ona göre enformasyon çalışanları, toplumda en büyük grubu oluşturmaya başlamıştır.

Can damarının para değil bilgi olduğu sanayi ötesi toplum düşüncesinin (Slattery, 2011: 463) ve diğer bilgi toplumu kuramlarının ortaya çıkışında bilginin ölçülebilir hale gelmesi büyük bir önem taşımaktadır. Bu konudaki en önemli isim ise Fritz Machlup’tur. Machlup, “bilgi üreten emeğin oranlarında, fiziksel emeğe oranla

kayda değer bir artış olduğundan ve bu durumun ekonomik gelişmede ve verimlilik artışında güçlü bir etkiye sahip olmasından söz eder.” (Çakır, 2018: 28). Bilgi toplumu kuramlarının temellerinden birini oluşturacak olan bu düşünce, bilginin ölçülebilir bir şey olarak ortaya konulmasının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Machlup’un verileri her ne kadar bilgi toplumu kuram ve kuramcılarına dayanak olsa da sadece gelişmiş ülkeler açısından bir genellemeye tabi olabilmesi ve de gelişmiş ülkelerdeki endüstrilerin ucuz iş gücü pazarlarına kaçışını göz önünde bulundurmaması nedeniyle eleştirilere açıktır.

Bilgi toplumu kuramcılarından Brzezinski ‘İki Çağ Arasında: Teknetronik Çağda Amerika’nın Rolü’ kitabında bilgi toplumundan söz etmekte ve teknolojiyi merkeze almaktadır. Brzezinski’ye göre; teknolojik gelişimin diğer adı teknetronik yani teknoloji ve elektronik birleşimidir. (Çakır, 2018: 31). Bu birleşim yeniçağa öncülük etmektedir. (Brzezinski; Kumar: 22). Brzezinski’nin düşüncesinde Teknetronik Toplum tıpkı endüstri sonrası toplum gibi, teknoloji ve elektroniğin etkisi ile şekillenir (Çakır, 2018: 31) ve bu doğrultuda Bell’in gelişmiş ülkeler ile sınırlı olan düşüncelerine yönelik eleştiriler Brzezinski’yi de kapsayabilir. Ek olarak Brzezinski’nin düşüncelerinin teknolojik belirlenimciliğe yakın olduğunu ve bu bağlamda toplumsal değişimlerdeki diğer faktörleri göz önünde bulundurmadığını da söylemek mümkündür.

Peter Drucker ise Sosyal Dönüşüm Çağı kitabı ile bilgi toplumu kavramını yorumlamıştır. Drucker için bilgi toplumunun temeli eğitimidir ve ona göre bilgi paradan hızlı dolaşmakta ve yayılmaktadır. (Çakır, 2018: 32). Eğitime de sıklıkla vurgu yapan Drucker’ın bu vurguyu varsaydığı bilgi toplumunda iş gücünün sisteme tamamen entegre olabilmek için bilgi toplumunun gereklerini karşılayabilmesi adına yaptığı söylenebilir. Nitekim Fromm’a göre de; “günümüzde daha çok ve daha iyi eğitim isteğine yol açan ana dürtü, öğretilen konulara ya da bilgiye duyulan ilgi olmayıp bilginin kazandırdığı artan değiş tokuş değeridir.” (Fromm, 2017: 102-103).

Drucker’a göre; “gerçek ve kontrol edici kaynak, kader belirleyici üretim faktörü sermaye, toprak ya da emek değildir. Bu faktör bilgi’dir.” (Drucker; Çakır, 2018: 33). Drucker’ın sermaye ve emek gibi temel üretim faktörlerinin göz ardı etmesi ve bunların yerine bilgiyi koyması, kuramını eleştiriye açık hale getirmektedir. Nitekim yeni bir değer ve güç yaratmanın yollarından birinin yeni bir bilgi oluşturmak olduğunu düşünen Drucker (Diaconescu; Çakır, 2018: 32), toplumda hali hazırda var

olan ve bilgi üretimini de fazlasıyla etkileyebilen güç ilişkilerini de göz ardı etmektedir.

Bilgi toplumu kuramcılarında bir diğeri olan Alvin Toffler, ‘Yeni Güçler Yeni Şoklar’ kitabında bilgi toplumuna yönelik iddialarda bulunmuştur. Ona göre bilgisayarlar, elektronik, enformasyon ve biyoteknoloji ekonominin “yeni komuta dorukları”dır. (Çakır, 2018: 34). Üretici ile tüketiciyi prosumer kavramı altında birleştiren Toffler, (Toffler; Çakır, 2018: 33) bilginin, bilgi üretiminin ve teknolojinin ekonomideki konumunu sermaye ve emek gibi diğeri güçleri dışlayarak temel almaktadır. Çağdaş toplumları “üçüncü dalga” toplumlar olarak da betimleyen Toffler’a göre bugün yaşamlarımızı yumruklayan dev bir değişim dalgası yaşanmaktadır ve ortaya çıkan sonuç tamamıyla yeni bir toplumdur. (Toffler; Fuchs, 2015: 208). Bu doğrultuda Toffler’ın diğeri bilgi kuramcılarını gibi toplumu değerlendirirken tarihselliği dışladığını, gerçekleşen değişimleri abarttığını söylemek mümkündür.

Fütüristik düşünceleri ile dikkat çeken Masuda, bahsedilmesi gereken bir diğeri bilgi toplumu kuramcısıdır. Bilgisayar odaklı toplumsal sistem öngörüsünde bulunan Masuda, bu sisteme ‘computopolis’ adını vermiştir. Masuda, “1970’lerde geliştirdiği Computopia kuramında ise tamamen bilgisayarlarla yönetilen bir toplum modeli çizmiştir” (Çakır, 2018: 36). Computopia modelinde bilgi sermayesinin üstünlüğü söz konusudur. Nitekim Masuda’ya göre; “enformasyon hizmeti veren kurumlar, temel bir altyapı özelliği üstlenecek ve ekonominin yapısında bilgi sermayesi, maddi sermaye karşısında üstünlük sağlayacaktır.” (Kumar, 2013: 26).

Masuda, bilgi toplumu kuramcılarında pek rastlanamayacak bir şekilde varsayılan bilgi toplumunun tehlikelerine de değinmiştir ve gözetim tehlikesini vurgulamıştır. Ona göre; uygun müdahaleler yapılmazsa, enformasyon ve iletişim teknolojilerinin, denetim toplumuna dönüşecektir (Başaran; Çakır, 2018: 38). Beniger’in denetim devrimi düşüncesi göz önünde bulundurulacak olursa Masuda’nın işaret ettiği tehlike, günümüz toplumlarında gerçekleşmiş durumdadır.

Bilgi toplumu kuramcılarını arasında en popüler bir isimlerden biri Manuel Castells’tir. Castells, çağdaş ekonomik sürecin farklı bir kapitalizm ve “yeni ekonomi” olduğunu iddia etmektedir. Ona göre; yeni ekonominin merkezinde ağ kurumları vardır. “Öyle ki küreselleşmeyi ağ kurumları üzerinden tanımlar.” (Çakır, 2018: 39).

Bu doğrultuda Castells'in küreselleşmeyi ve ekonomik değişimleri ağlara indirgemesi söz konusudur.

Castells, "özgür bir akış içindeki bir ağ toplumu dünya ekonomisi, geçmişin sanayi ekonomilerinde rastlanmayan ölçüde, büyük şirketlerin yanı sıra bireysel girişimlere de açıktır." (Castells; Slattery, 2011: 404) demektedir. Bu doğrultuda kavramsallaştırdığı ağ toplumunda bir girişim eşitliğinden söz etmektedir. Ama bundan söz ederken sermaye süreçlerini göz önünde bulundurmamaktadır.

Castells, enformasyon teknolojilerinin ekonomi, siyaset ve kültür üzerinde köklü değişimler yaptığını, ekonomik ve toplumsal ağların güçlenmesini sağladığını iddia etmektedir (Çakır, 2018: 40). Aynı zamanda enformasyon teknolojileri aracılığıyla yaşantılarımızın kontrolünü yeniden ele geçirebileceğimizi ve bu teknolojileri iktidar sahiplerini sorgulamakta kullanabileceğimizi savunmaktadır. (Castells; Slattery, 2011: 404). Dolayısıyla Castells için bilgi toplumu, yalnızca ekonomik süreçler aracılığıyla kendisini gösteren bir toplum türü değil, sosyal ve kültürel olarak da etkilerini gördüğümüz ve göreceğimiz bir toplum türüdür.

Bilgi toplumu kuramcıları, çağımızda bilginin rolüne ilişkin abartılı ifadelerde bulunmaktadır. Bu düşünürler, günümüz toplumlarında bilginin yarattığı dönüşümleri abartmanın yanı sıra yeni teknolojileri sadece olumlu özellikleriyle ele almaktadır. Değişimi ve dönüşümü teknolojiyle ilişkilendiren bilgi toplumu kuramcıları, bu açıdan teknolojik belirlenimciliğe de düşmektedir.

Yeni medyada bilginin durumunu daha tutarlı bir biçimde incelemek için eleştirel bir değerlendirme gerekmektedir. Çünkü ancak bu şekilde yeni medya dolayımı bilginin özellikleri derinlikli bir şekilde belirlenebilir. Bu çalışmada da yeni medyada bilgi kavramı eleştirel bir şekilde ele alınmaya çalışılmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

YENİ MEDYADA BİLİMSEL BİLGİ VE BİLİMSEL BİLGİNİN YAYILIMINDA YENİ MEDYA

İletişim teknolojilerinin gelişimiyle yeni bir medya türü olarak hayatımıza dahil olan yeni medya içerisinde yer alan bilginin güvenilirliği, geçerliliği son yıllarda tartışılan konular arasında yer almaktadır. Bu bölümde yeni medya mecralarında yer alan, kullanıcılar tarafından eklenen veya içerikleri düzeltilebilen bilgilerin bilimselliği, gerçeklik ile olan ilişkisi ve bilimsel bilginin yeni medya üzerinden yayılım süreçleri ele alınacaktır.

2.1. Veri Okuryazarlığı

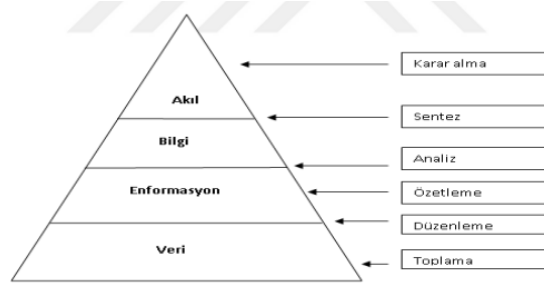
“İnternet ve yeni medya ile oluşan devasa miktarda veri, görselleşmekte, görme yoluyla yapılan kontrole, yorum fantezilerine ve teknolojiye dayanmakta ve bu verilerden gösteriler üretilmektedir.” (Çakır, 2015:157).

Bilgiye ulaşmak ve bilgiyi işlemek insanın var olduğu günden bu yana merak edilen, ihtiyaç duyulan ve zorluklar içeren bir süreç olmuştur. Bilgiye ulaşmak kadar bilginin sonraki nesillere aktarımını sağlamak da ayrı bir çalışma alanı olarak tezahür etmektedir. “İnsanın belleğini kullanması erişimin bilinen en eski yoludur. Buna antik dünyada ve daha sonra Rönesans döneminde olduğu gibi “bellek sanatı”nı öğrenmek de eşlik eder. Bu sanat hatırlanması gereken şeyleri bellek sarayı ya da tiyatrosu gibi hayali yapılara yerleştirilmiş canlı imgelerle ilişkilendirerek hatırlamanın kolaylaşması anlamına geliyordu.” (Burke, 2018: 86)

Bilginin ne olduğunu anlamak için bilgiyi, bilginin oluşum süreçlerini iyi anlamak gerekmektedir.

Bilgisayar ortamında yer alan bilgilerin, programlar tarafından işlenebilmesini sağlamak amacı ile derlenmiş ve formüle edilmiş şekline veri denir. Veri okuryazarlığı ise veriyle temas edilen anda her türden veri tipini, değişken ve ölçek türlerini tanımlayabilme ve veriyi yorumlama yeteneğidir. Yani veriler, bilginin işlenmemiş halini oluşturmaktadır.

Veri (data), enformasyon (information), bilgi (knowledge) ve bilgelik (wisdom) olarak adlandırılan bilgi türleri, genellikle bir piramitle gösterilen bilme (knowing) bütünü içinde, birbirini izleyen aşamalar halinde yer almaktadır.

Şekil 1. DIKW Pyramid (Data – Information- Knowledge - Wisdom Pyramid)

Kaynak: VEBA Piramidi (Veri – Enformasyon – Bilgi - Akıl Piramidi)

Piramidin tabanında bulunan veri (data) “İşlenmemiş, düzenlenmemiş ham gerçekler olarak görülür. Bilginin kaynağını, ham maddesini oluşturur. Bilgi (information) toplanmış, anlamlı bir şekilde getirilmiş verilerden oluşur.” (Uçak, 2000: 146) Dolayısıyla “veri”nin, ihtiyaç duyulan enformasyonun ön koşulu ve onun en küçük yapı taşını oluşturan, organize edilmemiş ve işlenmemiş ham öge olarak değerlendirilmesi olanaklıdır.

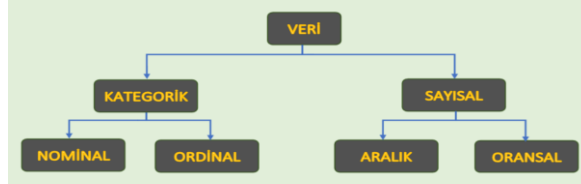
Piramitte verinin bir üstünde yer alan enformasyon ise “Belli bir olgu, konu ya da olayla ilgili, herhangi bir iletilebilir biçimdeki bilgi” biçiminde tanımlanmaktadır. Gürdal, enformasyonun dokümantasyon açısından üç temel ölçütü olduğunu belirtir: “Bilginin varlığı, edinilebilirliği ve içeriğinin anlam yüklü olması.” Sonuç olarak enformasyonu kısaca, “anlaşılabilir organize bilginin iletimi” olarak ifade etmektedir” (Gürdal, 1991: 117) Bu açıdan enformasyonun; bireyin zihninde etki yaratan, işlenmiş, düzenlenmiş, süzölmüş ham verilerin anlamlandırılarak bütünlüğe ulaştığı bir olgu olduğunu söylemek mümkündür.

Piramitte enformasyondan sonraki aşamada bulunan bilgi (knowledge): “Deneyim, değerler ve uzmanlık kavramlarının akışkan bir bileşimi olarak tanımlanmakta, yeni deneyim ve bilgilerin değerlendirilerek içselleştirmesiyle oluşmaktadır. Bilginin kaynağı bilen kişinin aklıdır ve kazanılan her bilgi kişinin zihninde şekillenmekte ve önceden elde edilenlerle uyumlu bir bütünlük kurmaktadır.” (Yıldız ve Uçak, 2014: 3)

Piramidin en üstünde yer alan akıl veya bilgelik ise: “Yaşamın içerisinde büyük ölçekli katma değere dönüşen ya da dönüşmüş bilgiyi tanımlamaktadır. Bilgelikten, bilginin genelleşerek toplumsal çevre için geçerli bir yarara dönüşmesi beklenmektedir.” (Külcü, 2017: 375)

Veri okuryazarlığı denilince bilinmesi gereken temel kavramlar şöyledir: “Popülasyon (Population), Örneklem (Sample), Gözlem Birimi (Observation Unit), Değişkenler ve Değişken Türleri (Variables and Variable Types)”

Veri setindeki sütunlara değişken adı verilmektedir. Değişken türleri Sayısal Değişkenler (nicel) ve Kategorik Değişkenler (nitel) olmak üzere ikiye ayrılır.

Şekil 2. Veri Analizi Şeması

Sayısal değişkenler, *Aralık (Interval)* ve *Oransal (Ratio)* olarak ikiye ayrılır. Bunlar sayısal değişkenlerin *ölçek türlerini* temsil etmektedir.

Bu bilgiler doğrultusunda, bilginin oluşumu sürecinde, onun en küçük yapı taşı olan verilerin işlenmesi ve düzenlenmesiyle enformasyon; enformasyonun yorumlanması ve işe yarar hale getirilmesiyle de bilginin ortaya çıktığı görülmektedir. En üst aşamadaki akıl veya bilgelik ise bilginin nasıl kullanılacağını bilmek anlamı ortaya çıkmaktadır.

“Bilgi enformasyona göre geniş bir kavramdır. Enformasyon denildiğinde şekillendirilmiş, formatlanmış verileri anlayabiliriz ve bilgiye dayanan bir işleme girmedikçe enformasyon edilgendir. Enformasyon bir bilgisayarın sabit diskine yerleştirilip saklanabilir. Oysa bilgi entelektüel, kültürel, fiziksel çabaların bir arada yer aldığı bir etkinliğin sonucudur. Bilgi bu durumla enformasyonu da içinde barındırır.” (Yamaç, 2009: 16). Bilgi okuryazarlığı, bilgiyi sunan ve dağıtan dijital sistemlerle ilişkilidir ve konum, tanımlama, değerlendirme ve bilgi materyallerinin kullanımı üzerinde durur. Telekomünikasyon, bilgisayar ve bilgi sistemleri ile yayın, görsel, işitsel ve yazılı medyanın benzeşikliğibilgi okuryazarlığı ile medya okuryazarlığını yakınlaştırır. (Livingstone,van Couvering ve Thumim; Doğuş, 2014: 145-146).

Kemp’in ifadesiyle: “Eğer bilgi ile enformasyon arasında bir ayrım yapılıyorsa, bu durumda kütüphane ikincisinden çok ilki ile ilgilidir. Diğer bir deyişle, kütüphaneler enformasyon kaynaklarından ziyade ‘bilgi kaynakları’dır.” (Kemp, 1976: 12)

Çakır'ın tanımlamasına göre “veriler, yeni fırsatlar, yeni bağlantılar, yeni kârlı alanlar potansiyeli” anlamına gelmektedir (Gregg; Çakır, 2015: 157). “Veriler bir ekonomi yaratmaktadır. Bunların gözetimle de doğrudan ilgileri vardır.”(Çakır, 2015: 157).

İletişim teknolojilerinin internet ile bütünleşmesi ile sosyal paylaşım platformları ve internet tabanlı tüm yapılara erişim, insan hayatının günlük yaşam pratikleri haline dönüşmüştür. Birey önceleri pasif konumlu olan izleyici ya da dinleyici rolünden medyalar içerisinde rol alan aktif kullanıcılara zamanla da “katılımcı” rolüne bürünmüştür. Birileri tarafından veritabanları üzerine inşa edilmiş olan dijital yapılarda hem ekonomik kazanç sağlanmakta hem de bireylerin sosyopsikolojik sistemlerine yönelik yeni algı süreçleri yeniden yapılandırılmaya maruz bırakılmaktadır. “İzin verdikleri, gerekli ücreti ödeyen ve kendilerinden istenen kişisel bilgileri paylaşanlardır Yani kendi elitini yaratır veritabanları.” (Çakır, 2015: 50). Yeni medya platformları olarak da adlandırılan bu sosyal medya mecralarına kullanıcılar belirli bir ücret ödeyerek katılım sağlamaktadır. Bu da bilgiye ulaşımı paraya dayalı hale getirmektedir. Her alanda gerçekleşen kapitalizm sisteminin yayılımı, iletişim teknolojilerinden ve internet mecralarından da bağımsız seyretmemektedir. Yeni anlama ve bilme biçimler, dev veri bankalarına ve yüksek işleme gücüne erişimi olanlarla sınırlıdır dolayısıyla az kişinin tekelinde olması kaçınılmazdır. (Andrejevic, 2014: 70-71).

Ekonomik kaygıların yer almaya başladığı her yerde, denetim kavramının da sürece dahil olması kaçınılmaz bir durumdur. “Sosyal medyanın gözetlenmesi ve dataların doğru analizi için fikir madenciliği (duygu analizi) yöntemleri geliştirilmiştir. Bilişim teknolojilerinde bulunan metinsel veriler veri madenciliği teknikleriyle analiz edilmektedir.”(Çakır, 2015:268).

Kullanıcıların katılımcı rolüne bürünmesiyle, analiz sürecinin ve fikir süzgeçlerinin işlevleri de önem kazanmaya başlamıştır. Kullanıcıların maruz kaldıkları görsel veya işitsel her türlü verilerin, sinyallerin birey tarafından eleştirel akıl süzgecinden geçirilerek analiz edilmesi ve bu doğrultuda uygun bir alımlamanın gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda veri okuryazarlığının önemi tam da bu noktada kendisini göstermektedir. Veriyi etkili kullanmanın doğru karar verme ve kârlı işler yapma gibi avantajları vardır. Bu nedenle, veri üzerinden dikkat çekme yeteneği olarak tanımlanan veri okuryazarlığı herkes için önemli bir beceri olarak görülmelidir.

“Halk, eskiye kıyasla büyük miktarda bilgiye ulaşabilir durumdadır, ancak veri depolama ve açıklama teknikleri ile birleşik olan etkileşimi izleme kabiliyeti sayesinde pazarlamacılar, siyasetçiler ve devlet de halkla ilgili olarak daha önce örneği görülmemiş miktarda bilgiye ulaşabilir duruma gelmişlerdir.” (Andrejevic,2014: 69).

“Dijitalleşmeyle birlikte yazılı ya da basılı bilgiler çevrimiçi alana aktarılarak veri tabanlarında, bulutlarda, internet sitelerinde sanal olarak saklanmaya başlanmıştır” (Burke; Başlar, 2018: 117). Böylelikle kütüphanelerde sınırlı sayıdaki kaynaklar, internete dayalı mecralarda sınırsız bir yapıya bürünmüştür. Kullanıcılar sınırsız verilere ulaşma imkanına sahip olmaktadır. Bu durumun olumlu yanları olduğu gibi olumsuz yönleri de bulunmaktadır. Kitle iletişim araçlarının gelişimiyle medya okuryazarlığına bürünün izleyiciler ve kullanıcılar, yeni medyanın gelişimiyle de veri okuryazarlığı ile tanışmaktadır. Ancak veri okuryazarlığı diğer bütün kullanıcı faaliyetlerinin ötesinde dinamikler içerdiğinden dolayı kıyaslanamayacak derece farklılıklara sahiptir. Ancak genel itibariyle kullanıcıların katılımcılara dönüşmesi sonucu, dijitalleşen platformlarda sağlıklı bir biçimde kalabilmeleri ve farkındalıklarının sürekliliği için veri okuryazarlığının gelişimi esastır.

2.2. Bilgi Toplumu Kuramları Çerçevesinde Bilimsel Bilgi

Bilgi toplumu kuramları, tekniğe dayalı bilginin çoğalmasını, toplumsal sorunların çözümü için en iyi seçenek olduğunu ifade etmektedir. Bilgi toplumu kuramlarına göre, bilginin, özellikle de bilimsel bilgi temelinde temellenen teknik bilginin toplumun tüm katmanlarına yayılması sayesinde eşitsizlik ve yoksulluk gibi sorunlar çözülebilecektir.

Bilgi toplumu kuramlarının teknik bilgiye bu olumlu bakışı, bilimsel bilginin ne ifade ettiği sorusunun cevaplanmasında da önemli bir rol oynamıştır. Nitekim sanayileşmeden önce bilginin mülkiyeti ve değişim değeri gibi konulara önem gösterilmezken sanayileşme ile birlikte teknik bilginin öneminin artması, tekniğin temelini oluşturan bilimsel bilgiye olan bakış açısını farklılaştırmıştır. Bilimsel bilgi, doğanın keşfedilmesi ve insan yararına kullanılması gibi mütevazi amaçlarını korumuş fakat toplumların dönüşümü, kontrolü ve ekonomik çıkarları da amaçlarına dahil etmiştir. Nitekim “kapitalist dönüşüm içinde modern bilimin oluştuğunu söylemek yanlış olmayacaktır.” (Şaylan, 2016: 197).

Bilgi toplumu kuramcılarının geleceğe dair olumlu öngörülerini eleştiri konusu olabilmektedir. Fakat toplumların bilgiyi temel olarak örgütlenmesi ve toplumsal yapıların bilgi temelinde işlemesi gerektiği gibi öngörü barındıran tavsiyeleri gerçekleşmiş gibi görünmektedir. Bu doğrultuda modernlik koşullarında hiçbir bilginin, bilmenin emin olmak demek olduğu eski anlamdaki bilgi olmadığını ve bu durumun doğa ve toplum bilimleri için eşit derecede geçerli olduğu söylenebilir. (Giddens, 2016: 45). Zira günümüzde ekonomiden sağlığa, siyasetten güvenliğe kadar her türlü toplumsal mesele bilimsel bilgi dahilinde tartışılmaktadır. Bunu, istatistik, matematik, mühendislik ve tıp gibi temel bilimlerin ekonomi, siyaset ve sağlık bilimlerini kapsama alanına almasında da görmek mümkündür.

Bilgi anlayışındaki temel dönüşümü oluşturan şeyin pozitif bilim anlayışının gelişmesi olduğundan bahsedilmişti. Bilim ve bilgi hakkındaki kavramsal tartışmalar postmodernizm yanlısı düşünürler tarafından yoğun bir şekilde dile getirilse de, bilginin temel üretim gücü haline geldiği (Lyotard; Kumar: 2013: 140) Lyotard ve diğer bilgi toplumu kuramcılarının göre tartışma gerektirmeyen bir gerçektir. Bilginin temel üretim gücü olduğu toplumlarda da bilginin kapitalist ekonomik sistem ile olan ilişkisinin çok yakın olacağı aşikârdır. Nitekim Çakır'a göre de "kapitalizmin küreselleşmesinde bilgi ve enformasyon sahipliğinin özel bir önemi bulunmaktadır." (Çakır, 2018: 217). Temel üretim gücü olarak bilginin sahiplenilmesi, kapitalist ekonomik sistem içerisinde olağan bir durum olarak karşılanabilir. Zira kâr amacına hizmet edebilen neredeyse her şeyin sahiplenilebildiği kapitalist sistemde, bilgi de bir sahiplik nesnesi olarak ekonomik çıkarlara hizmet edebilmektedir. Bunun gerçekleşebilmesi için ise, bilginin giderek somutlaşan bir biçimde metaların çıkış kaynağı olması gerekmektedir. Yani metaların üretiminde bilginin temel bir rol oynaması, bilginin temel üretim gücü olmasında başlıca etkidir.

Kellner'e göre; "yeni teknolojiler; iş, eğitim, eğlence, toplumsal etkileşim, politika ve kültürün içine işleyen eğitim ve eğlence şekilleridir." (Kellner, 2013: 41). Bu yeni teknolojilerin temelinde ise bilimsel bilgi yatmaktadır. Bilgi toplumu kuramlarının yücelttiği teknoloji tabanlı toplumun arka planında bilginin alınıp satılabilen bir meta haline gelmesi ve neredeyse tamamen tekniğin himayesine girmesi bulunmaktadır. Nitekim çağımızda, "teknolojik kullanımlar başarının, verimliliğin, güncelliğin, en son gelinen toplumsal bilgi düzeyine erişimin göstergeleri gibidir. Yoklukları ve eksiklikleri ise çağdışılık, hantallık, verimsizlik, yetersizlik gibi

olumsuz izlenimler bırakır.” (Çakır, 2015: 17). Bilgi toplumu kuramlarındaki düşüncelerin uluslararası toplumda kabul görmesinin ortaya çıkardığı bu algı, bir teknoloji fetişi olarak da görülebilir. Zira her yeni teknolojinin iyi ve doğruya hizmet edeceği düşüncesinin, teknolojinin kullanım biçimlerini ve etkilerini görmezden geldiğini söylemek mümkündür. Nitekim Çakır’a göre de; “internet aslında bir teknolojidir ama teknolojiden ibaret değildir. Diğer teknolojiler gibi toplumdaki mülkiyet, üretim, tüketim ve dağıtım sistemlerinin dışında değildir ve onlarsız çözümlenemez.” (Çakır, 2015: 100). Bu doğrultuda teknolojilerin arkasında yatan bilimsel bilginin de salt bilgiden ibaret olmadığını, birçok toplumsal ilişki ile çevrili olduğu söylenebilir.

Bilginin bu durumu, daha önce “Bilgi ve Güç” bölümünde bahsedildiği üzere çeşitli güç ve iktidar ilişkileri kurulmasına neden olmaktadır. “Drucker’a göre bilgi paradan hızlı dolaşmakta ve yayılmaktadır. Bu nedenle bilgi ve enformasyon güç ve değer haline gelmiştir.” (Çakır, 2018: 32). Zira para eden bir meta haline gelen bilgi, üzerinden kâr edilebilecek bir meta konumuna yükselmiştir. Çünkü bilgi ve enformasyona yapılacak yatırımlar, günümüzde oldukça kârlı geri dönüşlere gebe olabilmektedir. Masuda da bilgi sermayesinin ekonominin yapısında maddi sermayeden üstün olacağını iddia etmektedir (Çakır, 2018: 37). Bu öngörü, eleştirel düşünürlere göre henüz gerçekleşmemiş olsa da, bilgi sermayesinin kapitalist sistem içerisindeki yeri ve önemi git gide artmaktadır. Bunlardan ötürü de bilgiyi elde edebilenler ya da satın alabilenler ekonomik olarak güçlenebilmektedirler.

Bilimsel bilgiye teknoloji vasıtasıyla biçilen kârlı bir meta olma rolü ve neden olduğu maddi eşitsizliklerin yanında veri tabanları aracılığıyla bir ayıklama, ayırma, gözetim ve dışlama aracı olarak da kullanılabilir. (Çakır, 2015: 50). Bu da veri tabanlarında biriken bilgilerin, özel şirketler ve devletler tarafından kişisel hakların ihlali ve çeşitli ayrımcılık politikaları için kullanılabilmesi tehlikesini doğurmaktadır.

Maddi olarak değerli olan ve toplumsal denetim için de kullanılan bilginin üretiminin kurumsal yapılara hapsedilmesi da bilginin ticarileşmesine ve bilgiye erişimde eşitsizliklere neden olabilmektedir. Nitekim Bell’e göre; “bilgi yeni toplumda teknolojileri geliştirdiği ve yenilediği için onun merkezi olan üniversite ve araştırma kurumlarını ön plana çıkararak en önemli yapılar düzeyine yükseltmiştir.” (Çakır, 2018: 26). Adeta bilginin üretildiği fabrikalar olan üniversiteler ve araştırma kurumları, ekonomik ihtiyaçları doğrultusunda sermayeye bağımlı olabilmekte ve

ürettikleri bilgilerin salt ticari amaçlarla birer teknoloji haline getirilmesinde aracı rolü oynamak zorunda kalabilmektedir. Ayrıca bilim insanlarının da üniversiteler ve araştırma kurumları dışında bilimsel bilgiyi araştırma, işleme ve geliştirme fırsatlarından yararlanamaması gibi sınırlamalara tabi olduğu söylenebilir. Örneğin; bir bilim insanı, bilgiye erişebilmek için oldukça pahalı araştırmalar yapmak, deneylere girişmek zorundadır. Bunları yapabilmesi için de kamu kurumlarından ya da özel şirketlerden destek almak durumundadır. Böylelikle ürettiği bilginin bir işçisi haline gelen bilim insanı, ürününün satılmasını veya kâr amaçlı kullanılmasını kabul etmek durumunda kalmaktadır. Tüm bunlar, hem yeni yetişecek bilim insanlarının belli başlı avantajlı gruplar çevresinde yığılmasına, hem de bilimsel bilgiye ve teknolojiye erişimin ticarete dönmesine yol açmaktadır.

Görüldüğü üzere, günümüzde bilimsel bilgi, teknolojiden ayrı olarak düşünülemez. Çünkü onu (teknolojiyi) üretmek için motive edilir haldedir. Bu durumu bilimin, tekniğin hakimiyetine girmesi olarak tanımlamak mümkündür. Ticaretten, eşitsizliklerden ve denetim-gözetim sistemlerinden ayrı düşünülemez olan teknik, bilimsel bilginin gerek öznel öğrenme deneyimini, gerekse de tüm toplum yararına işlemlerini engeller durumdadır.

2.3. Yeni Medyada Bilimsel Bilgi

Yeni teknolojilerin gelişimi ve yaygınlaşması doğrultusunda ortaya çıkan bilgi toplumu düşüncesindeki toplumun bilgili bir toplum oluşturup oluşturmadığı, bunun bir gelişim evresi olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği tartışmalı bir konudur. (Başlar, 2018: 122). Bu tartışmanın en önemli ayaklarından birisini de yeni medyada bilginin durumu oluşturmaktadır. Yeni medyada bilginin durumunu ve bilgi kavramını inceleyebilmek için bilgiyle ilişkili olan enformasyon ve veri kavramlarına açıklık getirmek yerinde olacaktır.

Öncelikle bilgi, Chandler ve Munday'e göre; bir kişinin yaşamı boyunca biriken ve neyin doğru neyin yanlış olduğuna ilişkin inançlarına kaynaklık eden bir kavramdır. (Chandler ve Munday, 2018: 54). Çakır ise bilginin, işlenmiş, sınılanmış, seçilmiş, tanımlanmış ve sınıflanmış bilgi demetlerini içerdiğini söylemektedir. (Çakır, 2018: 22). Enformasyon, haber, malumat, işlenmemiş bilgi, yorum, düşünce, yaklaşım gibi çok sayıda ve çok geniş öğeleri nitelemekte ve içermektedir. (Çakır, 2018: 22). Yeni medya teknolojileri dahilinde karşılaşılabilecek olan bir diğer kavram olan veri ise;

enformasyon sağlamak için, bazı veri inceleme yöntemlerini kullanan, sonucunda çıkarımlar da yapılabilecek bir ampirik araştırmayla kaydedilen her türlü materyal olarak tanımlanabilir. (Chandler ve Munday, 2018: 425). Bu doğrultuda bireysel ya da kurumsal olarak seçilip işlenebileceğini söylemek mümkündür. Özetle; “işlenmiş ve süreçten geçirilmiş enformasyon bilgiyi oluşturmaktadır.” (Başlar, 2018: 124). Bu doğrultuda bilginin özelliğinin enformasyonu kimin işlediğinin ve hangi süreçlerden geçtiğinin etkisi altında olduğu söylenebilir.

Yeni medya ise özellikle internet teknolojisi dahilinde düşünülen fakat birçok yeni ve yakınsama barındıran teknolojiyi de kapsayabilecek olan geniş bir kavramdır. Kellner’in “yeni teknolojiler; iş, eğitim, eğlence, toplumsal etkileşim, politika ve kültürün içine işleyen eğitim ve eğlence şekilleridir” (Kellner, 2013: 41) tanımlaması, yeni teknolojileri nasıl değerlendirmek gerektiğine ışık tutmaktadır. Bu doğrultuda yeni teknolojiler, hayatın birçok alanına dahil olan ve dahil olduğu alanları eğitim ve eğlence biçimleri doğrultusunda dönüştüren teknolojilerdir.

Bilginin üretimi ve dağıtımı ile ilgili süreçlerden ayrı görülemeyecek olan yeni teknolojiler, bilgi teknolojileri olarak da yorumlanabilmektedir. Kellner da yeni teknolojilerin çalışma hayatını ve boş zaman uğraşlarını kuşattığını ve yeniden yapılandırıldığını söylemektedir. Ona göre bilgi ve eğitimin önemli unsurlarını yeni teknolojilerde bulmak mümkündür. (Kellner, 2013: 41).

Yeni teknolojiler ile bilginin iç içe geçmiş durumu, teknolojik yeniliklerin bir bilgi toplumu doğurduğu ve bilgiye ulaşmanın herkes için çok kolay bir hale geldiği gibi yanılsamalar doğurabilmektedir. Bilgi toplumu kuramlarında görülebilecek olan bu yanılsamalar kimi zaman ütöpik gelecek tahayyülleri de barındırabilmektedir. Bu doğrultuda teknolojinin gelişmişliği ile bilginin durumu arasındaki ayrıma dikkat etmek gerekmektedir. Nitekim “teknolojinin gelişkinliği, bilgi ve enformasyonun gelişkinliği anlamına gelmemektedir.” (Çakır, 2014: 324). Teknolojinin gelişmesi, bilginin gelişmesine yol açabileceği gibi bilginin dönüşüm geçirerek nitelik kaybetmesine de neden olabilmektedir.

Bilginin üretildiği, dağıtıldığı ve yeniden üretildiği bir ortam olarak yeni teknolojiler ve yeni medya, toplumsal süreçlerden bağımsız olarak düşünülemez. Teknolojiye sahip olma ve kullanma becerisi mülkiyete ve bilgiye ilişkin sosyal bir statü sembolü gibi işlev görür. (Çakır, 2015: 17). Bu doğrultuda yeni teknolojilerin bir

iktidar biçimi kazandığını söylemek mümkündür. Bilginin iktidar sağlaması ise asimetrik bilgi sorununu ortaya çıkarmaktadır. Bilgi farklılığından ortaya çıkan asimetrik bilgi sorunu, teknolojiye sahip olmada ve kullanmadaki eşitsizliklerle ilgilidir. Teknolojilerin toplumda git gide daha fazla yayılması da bu eşitsizlikleri derinleştiren bir yol oynamaktadır.

Yeni teknolojilerin bilginin üretimindeki ve kullanımındaki önemi yükseldikçe teknolojik kullanımlar başarının, verimliliğin, güncelliğin, en son gelinen toplumsal bilgi düzeyine erişimin göstergeleri haline gelir. Yoklukları ve eksiklikleri ise çağdışılık, hantallık, verimsizlik, yetersizlik gibi olumsuz izlenimler bırakır. (Çakır, 2015: 17). Bu doğrultuda teknolojilere sahip olmanın aynı zamanda bilgi erişimine de olanak tanıdığını ve bu şekilde bir iktidar ilişkisine sebep olduğu söylenebilir.

Teknoloji sahipliğinin ve kullanım yetkinliğinin gerektirdiği şartların yol açtığı ayrıma ek olarak bilginin elde edilmesi ve sahipliği de eşitsizliklere yol açabilmektedir. Halkın yeni teknolojiler sayesinde büyük miktarda bilgiye ulaşabilmesi, eşitliğin sağlandığı anlamına gelmemektedir. Çünkü yine teknoloji aracılığıyla pazarlamacılar, siyasetçiler ve devlet, halktan çok daha fazla bilgiye ulaşabilir ve bu bilgileri kendi çıkarları doğrultusunda kullanabilir duruma gelmişlerdir. (Andrejevic,2014: 69). Bu noktada bilgiye ulaşmada teknoloji sahipliğinin yanı sıra bilginin eşitsiz dağılımının da eşitsizliklere yol açtığı söylenebilir. Nitekim Çakır da dünyanın her yerinden akan bilginin sınırlı kişilere ulaştığını belirtmektedir. (Çakır, 2015:308). Akademik bilgi, teknolojik yeterliliklere ilişkin bilgi, siyasal ve ekonomik konular hakkındaki bilgilere erişim çoğunlukla sınırlıdır. Ya ücretli erişime izin verilir ya da belirli toplumsal konulardaki kişilerin erişimine açıktır. Bu doğrultuda Andrejevic'in de belirttiği gibi yeni anlama ve bilme biçimlerinin, dev veri bankalarına ve yüksek işleme gücüne erişimi olanlarla sınırlıdır dolayısıyla az kişinin tekelinde olması kaçınılmazdır. (Andrejevic, 2014: 70-71).

Bilgi konusundaki eşitsizlikler toplumdaki egemen ekonomik sistemden bağımsız düşünülemez. Çünkü bilgi sahipliği ve bilgi kullanımı belirli çıkarlar sağlamaktadır. Bu çıkarlar da ekonomik sistem ile bağlantılıdır. Çakır da kapitalizmin küreselleşmesinde bilgi ve enformasyon sahipliğinin özel bir önemi bulunduğunu ifade etmektedir. (Çakır, 2018: 217). Küresel bağlamda işlevsel olarak kullanılacak bilginin sahipliği, ulus ötesi enformasyon ve teknoloji şirketlerinde olduğundan dolayı kapitalizmin küreselleşmesine katkıda bulunmaktadır.

Mattelart'a göre bilgi iktidarca yumuşak güç (softpower) kaynağı olarak görülmektedir. (Mattelart; Başlar, 2018: 149). Bauman da bu gücün uygulanmasını bilginin bir ayıklama, ayırma ve dışlama aracı olarak kullanılmasıyla bağlantılı olduğunu düşünmektedir. (Çakır, 2015: 50). Yani bilginin yeni teknolojiler aracılığıyla eşitsiz dağılımı, iktidarın bir güç kaynağı haline gelmiş durumdadır. Bu gücün kullanımı da eşitsiz pratikler doğurmakta böylelikle de hâlihazırdaki eşitsizlikleri geliştirmektedir.

İnternet teknolojisinin yaygınlaşması bilginin konumunun değişmesi ile yakından ilgilidir. Nitekim internet, devasa boyutlardaki bilgiyi hızlı bir şekilde erişime hazır hale getiren bir teknolojidir. Bu durum olumlama anlayışta internetin 'özgürleştirici' etkisinin vurgulanmasına sebebiyet verir. Olumlama düşünürler, bilgi parmaklarınızın ucunda sloganını kullanır. Onlara göre enformasyon ve bilgi güçtür." (Çakır, 2015: 23). Bu yaklaşım internetin sadece olumlu yanını öne çıkarır ve bilgiye erişme yolundaki engeller ile bu süreçte ortaya çıkan sorunları görmezden gelir. Bilginin toplumsal yaşamdaki miktarının ve öneminin arttığı söylenebilir. Ancak bu artışların sonuçlarının etkisi, toplumsal ve bireysel fayda açısından tartışmalıdır. (Alçayır, 2018: 178). Dolayısıyla internet teknolojisini eleştirel bir yaklaşım ile incelemek, onun olumlu ve olumsuz sonuçlarını görmeyi sağlayacağından daha tutarlı olacaktır.

Yeni teknolojilerin ve yeni teknolojilerle dolayımlanmış bilginin sahipliği ve kullanımı ile ilgili çeşitli eşitsizliklerin ortaya çıktığı aşikârdır. Bu doğrultuda bir yeni medya teknolojisi olan internetin de bu eşitsizliklerden yalıtık olarak düşünülmesi mümkün değildir. Çünkü internet bilginin sahipliğinde, dağıtımında ve kullanımında başat bir teknolojidir. Aynı zamanda sadece teknolojiden ibaret olmayan internet, toplumdaki mülkiyet, üretim, tüketim ve dağıtım sistemlerinin dışında değildir ve onlarsız çözümlenemez (Çakır, 2015: 100).

Yeni medyada bilgiye yönelik eleştirel bir tutum, bilginin durumuna, sahipliğine, kullanım biçimlerine ve gözetime odaklanmak zorundadır. Çünkü bunlar bilginin yeni medya dolayımı olarak yol açtığı sorunları ve eşitsizlikleri göz önünde bulundurmaktadır. Bu doğrultuda ilk olarak bilgiye ulaşımın kolaylaşması ve insanların bilgi bombardımanı altında olduğuna yönelik düşüncelerden bahsetmek yerinde olacaktır.

İnsanlar yeni medya teknolojileri aracılığıyla daha fazla bilgiyi daha hızlı almakta, ancak bunları anlamlandırabilmek için yeteri kadar iyi yorumlayamamaktadır. (Başlar, 2018: 155). Bunun nedenleri olarak bilginin sürekli bir akış halinde olması, geçici hale gelmesi ve bilgi üzerinde gerekli anlamlandırmayı yapabilecek zamanın kalmaması görülebilir. Aynı zamanda görüntülerin bilginin üretiminde, yeniden üretiminde ve adlandırılmasında rol oynaması da (Çakır, 2014: 105) bilgiyi bir görüntü ve gösteri içerisine hapsederek metalaştırmaktadır. Bu da bilginin yeterli bir şekilde anlamlandırılmasının önündeki engellerden biridir.

Bilginin anlamlandırılmasındaki sorun, bilginin yeni medyadaki durumuna ilişkin sorunlardan biridir. Bilginin görüntülerin ve sayıların hakimiyetine girmesi bu sorunun temelini teşkil etmektedir. Jacques Ellul'a göre görsel karakteristikler tüm enformasyon biçimlerine atfedilmektedir. (Ellul, 2017: 173). Bu enformasyon biçimleri internet ve televizyon aracılığıyla görselleştirilmektedir. İnternetteki görselleştirme, bilginin akış halinde olması ve geçiciliği ile de bağlantılıdır. Nitekim internetteki ve sosyal medyadaki bilgi ve enformasyon kaynakları genellikle görsel odaklı işlemekte, kısa ve öz bir şekilde hazırlanan içeriklerle ana sayfada göz atılabilecek bir biçime indirgenmektedir. Bu doğrultuda internet ve yeni medya ile oluşan devasa miktarda veri, görselleşmekte, görme yoluyla yapılan kontrole, yorum fantezilerine ve teknolojiye dayanmakta ve bu verilerden gösteriler üretilmektedir. (Çakır, 2015:157).

Elbette ki bu gelişmeler yeni medya teknolojileriyle ortaya çıkan gelişmeler değildir. Fotoğraf, kamera ve televizyon teknolojileri de bilginin giderek görsel hale gelmesine zemin hazırlamış ve görüntü odaklı bir toplum yaratmıştır. Ellul'a göre;

“Görüntü odaklı toplum, her şeyi görüntü haline gelecek şekilde dönüşüme uğratarak ve böylece felç ederek, kendisini bir görüntüye çevirir. Böyle bir toplum, istemsiz ve bilinçsiz aktörü izleyici rolünü üstlenmek zorunda bırakır ve görselleştirme aracılığıyla teknik olmayan her şeyi dondurur. Her şey görselleştirmeye bağlı ikincil bir öge haline gelir ve onun dışında kalan hiçbir şey anlam taşımaz.”(Ellul, 2017: 173).

Bu toplumun biçiminin internet boyutunu oluşturan bilgi/enformasyon siteleri ile sosyal medya, bilgiyi kolay yutulur, kısa ve görsel biçiminde sunarak niteliksiz bir hale getirebilmektedir. Bu durum misenformasyon ve dezenformasyona fazlasıyla

kapı aralamaktadır. Bu yüzden de yeni medyada bilginin doğruluğu ve teyidi büyük bir önem taşır hale gelmiştir.

Bilginin durumu doğrultusunda kullanım, sahiplik ve gözetime kapı aralayan bir diğer sorun da verilerle ilgilidir. Fikir, değerlendirme, yorum tavır veya davranış tarzıyla bilgiye dönüştürülecek olan enformasyon için verilere ihtiyaç vardır. (Hazar; Başlar, 2018: 124). Bu veriler, birer bilgi haline geldiğinde ticari amaçlara hizmet edebilen, sahipliği değerli ve gözetim ile yakın bir ilişki halinde olan metalara dönüştürülebilirler. Yeni medyada bırakılan her iz de birer veri anlamına gelmekle beraber kullanıcıların gizliliğinin ihlal edilerek, kişisel verilerinin alınıp satılabilen birer meta haline gelmesine sebebiyet verebilmektedir. Çakır'ın aşağıda alıntılanan ifadeleri de verilerin ekonomik değerinin büyüklüğünü anlamaya yardımcı olacak niteliktedir.

“Küresel şirketler ihtiyaç duydukları her türlü bilgiyi, veriyi siber alemde kolayca bulabilmekte, müşterilere ulaşabilmekte, satış eğilimlerini bu datalardan tespit edip izleyebilmekte, meta üretimlerini ve meta tasarımlarını bu gözetleme ortamı sayesinde çok yüksek kâr getiren alanlara yönlendirebilmektedir.” (Çakır, 2014: 395).

Özetle; veriler, yeni fırsatlar, yeni bağlantılar, yeni kârlı alanlar potansiyeli anlamına gelmektedir (Gregg; Çakır, 2015: 157). Nitekim ücretsiz sosyal medya platformları da kullanıcılarının kişisel verilerini satarak gelirler elde etmektedirler. Yani kişisel verilerin toplanarak işlevsel bilgiler haline getirilmesi yeni medyada bilginin ticarileşmesine olanak sunmaktadır. Tüm bunlar da Çakır'ın belirttiği gibi yeni teknolojiler aracılığıyla enformasyonların analiz edilmesi sayesinde gerçekleşmektedir. (Çakır, 2015:269).

Verilerin yarattığı ekonominin gözetimle doğrudan bir ilgisi vardır. (Çakır, 2015: 157). Çünkü verilerin toplanabilmesi ve işlenebilmesi için internet kullanıcılarının yeni medyada sürekli gözetlenmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda kullanıcıların ziyaret ettikleri siteler, yaptıkları paylaşımlar ve ilgi alanları sürekli gözetim altında tutulmaktadır. Ortaya çıkan veriler kimi zaman reklamcılara satılmakta kimi zaman da çeşitli gerekçelerle güvenlik birimleri tarafından kullanılmaktadır.

Biriken verilerin oluşturduğu veri tabanlarına erişim eşitsizliğinden bahsetmeden önce biriktirilen verilerin sadece kişisel veriler olmadığını, aynı zamanda

tüm toplumu ilgilendirebilecek olan ve kamusal değere sahip verilerin de toplanıp analiz edildiğini belirtmek gerekmektedir. Kamusal değeri olan bazı verilere erişim ise ancak izin verilen, gerekli ücreti ödeyen ya da kendilerinden istenen kişisel bilgileri paylaşanlara sunulmaktadır. Dolayısıyla veri tabanlarının kendi elitlerini yarattıkları söylenebilir. (Çakır, 2015: 50). Akademik bilgiye erişimde de sıklıkla karşılaşılan bu durum, bilginin sorunlu sahiplik yapısını oluşturan ve bilgiyi meta haline getiren faktörlerden biridir.

Bu eleştiriler, yeni medyada bilgiye ulaşımın kolaylaştığı ve bilginin yayılmasının hızlandığına dair görüşleri yok saymamaktadır. Fakat bilgiye erişimde bir ortak faydanın paylaşılması yerine, ortak faydaya sahip olma amacının öne çıktığını öne sürmektedir. (Çakır, 2018: 229). Bilgiye sahip olma anlayışının bilgiye erişim eşitliğinin sağlayabileceği toplumsal faydaları engellemesi söz konusudur. Bu doğrultuda mevcut eşitsizliklerin toplumsal gelişimin önündeki engellerden biri olduğu da söylenebilir.

Etkileşim ve kullanıcı temelli içerik, yeni medyaya yönelik olumsuzlamacı yaklaşımların en çok öne çıkardığı özelliklerdendir. Bu yaklaşımın yorumcuları ayrıca internetin etkileşim olanaklarını getirdiği, geleneksel medyayı bu anlamda aştığı, bilgi ve haber paylaşımını tüm topluma yaydığını düşünmektedirler. (Çakır, 2015:411). Yeni medyada gerçekleşen ve aşırı denebilecek boyutlara varmış olan içerik üretimi niteliksizleşmeyi beraberinde getirmekte ve bu içeriklere olan güvenilirliği zedelemektedir. Yeni medyada doğrulama ve filtreleme pratiklerinin yetersizliği, iletilerin doğrudan yayınlanmasına sebebiyet vermektedir. Bu durum Shirky için de internetin bir yönüyle çöplüğe dönüşmüş olduğunu göstermektedir (Çakır, 2015: 43). Fakat bu tespiti internetin tamamını kapsayacak bir biçimde değerlendirmek mümkün değildir. Çünkü internet ortamında nitelikli bilgiler içeren içerikler de bulunmaktadır. Ancak bunların oranı diğerlerine göre azdır ve her an erişilebilir olmaktan çıkabilirler, çünkü denetim altındadırlar. (Çakır, 2015: 43). Bu tür içeriklerin denetim altında olması, içeriklerin bazı kişi, kurum ve kuruluşların çıkarlarına zarar verebileceği endişesine dayanmakta ve gerekli görüldüğünde içeriklerin kaldırılması mümkün olabilmektedir. Eleştirel, derinlikli ve nitelikli bilgiler içeren içeriklerin serbestçe erişilebilir olması adına VPN, Tor gibi araçların kullanımının yanı sıra ücretsiz erişimin yaygınlaşmasına çabalanması bir mücadele alanı olarak görülebilir.

Genel olarak bakıldığında yeni medyada bilgiye erişimin sınırsız ve özgür olduğu konusundaki düşünceler tutarsızdır. Yeni medyanın platonik doğasına ilişkin yanılgıları içerir ve internetin temellerinin okyanus tabanlarında uzanan optik kablo ağları, uydular, dünyanın her yanındaki binalara yerleştirilmiş bulunan bilgisayar sunucuları olduğu gerçeğini göz ardı eder. (Assange; Çakır, 2015: 44). Bu gerçek, internet teknolojisinin sınırlandırılabilir, ele geçirilebilir, sahiplenilebilir yapısını gözler önüne sereceğinden dolayı önem arz etmektedir.

Bilgi bolluğu yanılması, gerçek ve nitelikli bilginin yerini alan akışkan, geçici ve anlık bilginin bir tezahürüdür. Nitekim televizyonun kitapları yasaklamadığı ve onların yerine geçtiği gibi, internet de nitelikli, eleştirel ve derinlikli bilgiyi yasaklamamakta fakat onların yerine daha kolay, daha kısa ve daha geçici olanı yerleştirmektedir. (Çakır, 2014: 317). Bu koşullar altında Kellner'ın da belirttiği gibi sanal ortamlarda bilgi ve hakikat, kimlik ve gerçeklik ve bilgiye ilişkin felsefi problemlerin yeniden düşünülmesi gereklidir. (Kellner, 2014: 432). Bunun için akademik ve eleştirel sorgulamaların yanında bilgi okuryazarlığı hakkında da düşünülmesi ve bu bağlamda eğitimlerin gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bilgi okuryazarlığı, bilgiyi sunan ve dağıtan dijital sistemlerle ilişkilidir ve konum, tanımlama, değerlendirme ve bilgi materyallerinin kullanımı üzerinde durduğundan dolayı da (Livingstone, van Couvering ve Thumim; Doğuş, 2014: 145-146) hem nitelikli bilgiye erişimin yollarını öğrenmek açısından hem de nitelikli ve niteliksiz bilgi ayrımının farkına varılması açısından önemlidir.

“İnternet, bilgi, iletişim ve iş birliği uzamının teknolojik olarak dağıtıldığı, küresel bir alandır.” (Çakır, 2014: 93). Dolayısıyla internete dair sorunlar küresel bir nitelik taşımakla beraber bu sorunlara getirilebilecek çözümlerin faydaları küresel bağlamda etkilerini gösterecektir. Hali hazırda bilginin yeni medyadaki durumu, tarihsel süreç içerisinde etkisi her yeni teknolojide görülebilecek olan teknolojik sahipliğin ve enformasyon kapitalizminin bilgiyi yıpratıcı etkilerinin son örneği olarak görülebilir. Bu bağlamda yeni medyada bilginin durumunun toplumsal fayda sağlayacak biçimde geliştirilmesi adına eleştirel çalışmalar ve çözüm önerileri değer kazanmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YENİ MEDYADA BİLİMSEL BİLGİNİN ÖRNEKLERİNE YÖNELİK ARAŞTIRMA

3.1. Evrim Ağacı

2010 yılında kurulan Evrim Ağacı kendisini “Türkiye'nin en büyük, en çok ziyaret edilen ve en güvenilen popüler bilim oluşumlarından birisi” olarak tanımlamaktadır. (Evrım Ağacı, 2020). Çağrı Mert Bakırcı önderliğinde kurulan Evrim Ağacı'nın temelini Orta Doğu Teknik Üniversitesi Biyoloji ve Genetik Topluluğu oluşturmaktadır. Günümüzde Evrim Ağacı, “merkezi Teksas'ta bulunan ve Dünya'nın her yanındaki Türkçe konuşan insanlara çok yönlü yayınlar yapan bir popüler bilim firması olarak” yoluna devam etmektedir. (Evrım Ağacı, 2020).

Evrım Ağacı içerikleri, başta biyoloji ve biyolojinin alt dalları olmak üzere, kimya, fizik, tıp, coğrafya gibi alanlara yayılmıştır. Bu bağlamda içerik çeşitliliğinin oldukça fazla olduğu söylenebilecek Evrim Ağacı sosyal medya platformlarında da yer almaktadır. Facebook, Twitter, Instagram, Youtube ve LinkedIn hesapları bulunan Evrim Ağacı, bu platformlarda içeriklerini paylaşmaktadır. Facebook'ta 528.619 kişinin takip ettiği Evrim Ağacı'nın Twitter'daki takipçi sayısı ise 754.400'dür. Bunun yanı sıra Instagram'da 603 bin takipçisi, Youtube'da ise 481 bin abonesi bulunan Evrim Ağacı'nın LinkedIn'de 3309 takipçisi bulunmaktadır.

Evrım Ağacı'nın internet sitesi olan “evrimagaci.org” Alexa verilerine göre yüksek bir sıralamada yer almaktadır. Nitekim küresel sıralamada 23.951. sırada olan site, Türkiye sıralamasında ise 788. sırada yer almaktadır (Alexa, 2020).

Evrım Ağacı internet sitesi sıralamasının ve sosyal medya takipçilerinin sayıları, bir sene önce yapılmış olan bir çalışma ile karşılaştırıldığında dikkat çekici sonuçlar ortaya çıkmaktadır. 2019 yılında Karatay tarafından ulaşılan sonuçlar (Karatay, 2019) ile günümüzdeki sonuçlar karşılaştırıldığında;

- Evrim Ağacı, Alexa verilerine göre dünya sıralamasında yaklaşık 3000 sıra yükselmiş, Türkiye sıralamasında ise 116 basamak gerilemiştir.

- Evrim Ağacı'nın Twitter'daki takipçi sayısı yaklaşık 326 bin kişi artmıştır.
- Evrim Ağacı'nın Facebook'taki takipçi sayısı yaklaşık 4 bin kişi artmıştır.
- Evrim Ağacı'nın Instagram'daki takipçisi yaklaşık 267 bin kişi artmıştır.
- Evrim Ağacı Youtube hesabının abone sayısı 199 bin kişi artmıştır.

Şekil 5. Evrim Ağacı Destek

Evrım Ağacı'nın “Pazar” menüsünde ise site aracılığıyla satılan ürünler yer almaktadır. Burada, kitaplar, tişörtler, süs eşyaları vb. ürünler satılmakta ve bu sayede isteyen kullanıcılar, Evrim Ağacı'na destek olabilmektedir.

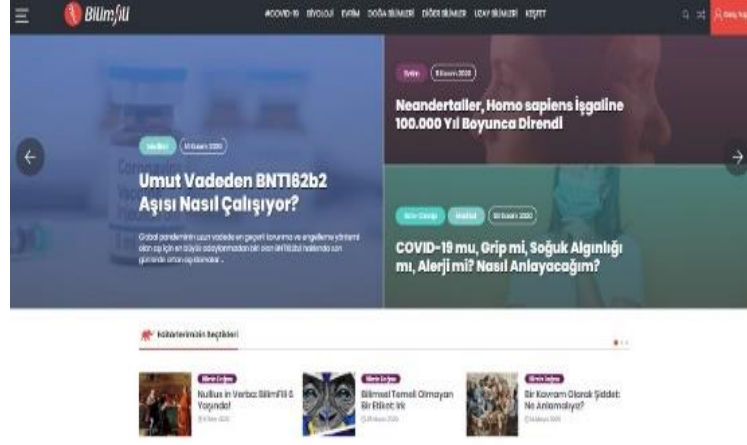
3.2. Bilim Fili

Bilim Fili, Evrim Ağacı gibi üniversite temelli bir oluşumdur. 2014 yılında kurulan platform, Boğaziçi Üniversitesi'ndeki bir grup öğrenci tarafından kurulmuştur. Bilim Fili, “güncel bilimsel makaleleri tarayan, takip eden ve hali hazırda akademik çalışmalar yapan ya da üniversiteden mezun olmuş ve bilim alanındaki çalışmalarına devam eden bireylerden oluşan” akademik bir platformdur. (Bilim Fili, 2020). Bu doğrultuda, Bilim Fili'nin popüler bilim yayınlarından ziyade, akademik bilimsel içeriklere daha fazla yer vermeye çalıştığını söylemek mümkündür.

Amacını, “Dünya'da ve ülkemizde yapılan bilimsel araştırmaları anlaşılır, yorucu olmayan ve akıcı bir dil ile okurlarımıza aktarma” (Bilim Fili, 2020) olarak tanımlayan Bilim Fili, Patreon aracılığıyla bağış kabul etmektedir.

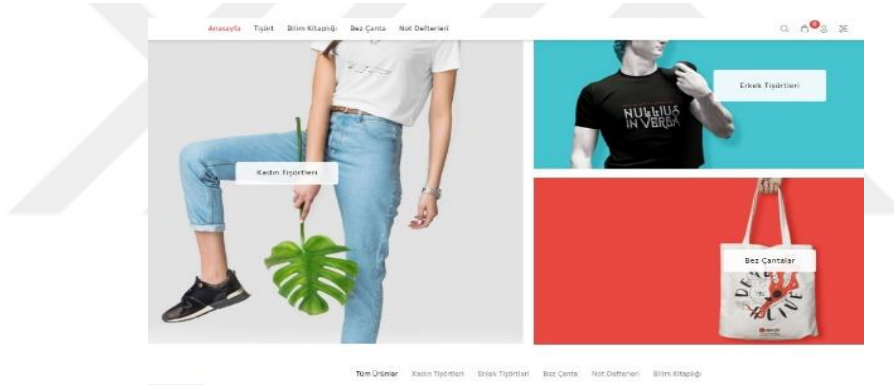
Bilim Fili'nin internet sitesi “bilimfili.com”, Alexa verilerine göre küresel sıralamada 152.368. sıradadır. Türkiye sıralamasındaki yeri ise 3.210'dur. (Alexa, 2020). Twitter, Facebook, Instagram, Youtube gibi platformlarda da paylaşımlar yapan Bilim Fili'nin Twitter'daki takipçi sayısı 118.800, Instagram'daki takipçi sayısı 16,500, Youtube'daki abone sayısı yaklaşık 24 bin ve Facebook'taki takipçi sayısı ise 65 binden fazladır.

Bilim Fili'nin içerikleri, Evrim Ağacı'nda da olduğu gibi çeşitlilik barındırmaktadır. Platform, başta biyoloji ve evrim olmak üzere, sinirbilim, psikoloji, arkeoloji, uzay bilimleri vb. çeşitli alanlarda içerikler bulundurmaktadır.

Şekil 6. Bilim Fili Anasayfa

Evrım Ağacı’nda olduğu gibi Bilim Fili’nde de alışveriş menüsü bulunmaktadır. Bilim Fili Store olarak adlandırılan menüde, giyim eşyası, çanta, not defterleri ve kitap satışı yapılmaktadır. Bu da platforma destek olmak isteyen ziyaretçiler için Patreon aracılığıyla para bağışı dışında bir alternatif oluşturmaktadır.

Şekil 7. Bilim Fili Store

3.3. Diğer Örnekler

Araştırma dahilinde seçilen Evrim Ağacı ve Bilim Fili dışında popüler ya da akademik bilim içerikleri sunan birçok platform bulunmaktadır. Kozmik Anafor, Fizikist, Tek Yol Bilim, Ginko Bilim, Kutadgu Bilim, Açık Bilim ve Uzay ve Bilim gibi irili ufaklı oluşumlar bunlardan bazılarıdır. Bu platformlar, Evrim Ağacı ve Bilim Fili’ne kıyasla takipçi sayılarının azlığı, aktif olmama, sadece sosyal medya üzerinde paylaşım yapma ya da çok daha özelleşmiş içerikler üretmeleri gibi nedenlerden dolayı araştırma dışında tutulmuştur. Buna rağmen sosyal medyada bilimsel içeriklere duyulan ilgiyi göstermesi açısından bu platformların varlığı önemlidir.

Araştırma dışında tutulan platformlardan olan Fizikist, Twitter'daki yüksek takipçi sayısı ile dikkat çekse de, bir süredir aktif durumda değildir ve Haziran ayından beri hiçbir içerik üretmemiştir.

Şekil 8. Fizikist Twitter Hesabı

Takipçi sayısı yüksek olan hesaplardan bir diğeri de Kutadgu Bilim'dir. Herhangi bir internet sitesine sahip olmayan Kutadgu Bilim, sadece sosyal medya aracılığıyla ve çoğunlukla görsel içerikler paylaşmaktadır.

Şekil 9. Kutadgu Bilim Twitter Hesabı

Bu örnekler, profesyonellikten uzak bir izlenim bıraksa da, sosyal medya içeriği üretmede, paylaşmada ve takipçi edinmede başarılı olmuşlardır. Sadece eğlence boyutlu görsel içeriklerle de olsa ilgi çekmeyi başaran oluşumların yanı sıra devamlılık arz etmese de belirli bir kitleye hitap etme olanağını elinde bulunduran oluşumları barındıran bu örnekler, bilimsel içeriğin sosyal medyadaki potansiyelini gösterir niteliktedir.

3.4. Evrim Ağacı ve Bilim Fili Platformlarına Yönelik Araştırma

Bu araştırma dahilinde Evrim Ağacı'nın internet sitesi olan "evrimagaci.org" ve Bilim Fili'nin internet sitesi olan "bilimfili.com" ile bu platformların Twitter ve Instagram hesapları takipçisi olmak suretiyle gözlemlenmiştir. Bahsedilen platformların internet sitelerinde ve sosyal medyada paylaştıkları içerikler ile beraber aldıkları etkileşimler 15 gün boyunca takip edilmiştir.

Evrin Ağacı'nın internet sitesindeki, Twitter'daki ve Instagram'daki içerik sayıları tablo 3.1. üzerinde görülmektedir. 15 gün boyunca, toplamda 323 içeriğin paylaşıldığı Evrim Ağacı'nın Twitter hesabı, en çok içeriğin paylaşıldığı platform olmuştur. Onu, 63 içerik ile Instagram hesabı ve 34 içerik ile evrimagaci.org izlemiştir. Evrim Ağacı internet sitesine yüklenen içeriklerin sayısı, sosyal medya hesaplarına göre daha az olsa da, sosyal medya hesaplarında paylaşılan içeriklerin büyük çoğunluğunu internet sitesine eklenen yazıların tekrar paylaşımları olduğunu göz önünde bulundurmak gereklidir (bkz. Tablo 3.3.). Bu durum dikkate alındığında Twitter'daki içerik sayıları ile evrimagaci.org'daki içerik sayıları daha dengeli bir hal almaktadır.

Tablo 1. Araştırma Süresince Evrim Ağacı'nın İçerik Sayıları

Tarih	Evrin Ağacı	Twitter	Instagram
01.11.2020	1	21	-
02.11.2020	5	20	2
03.11.2020	1	21	2
04.11.2020	1	19	-
05.11.2020	2	25	7
06.11.2020	1	19	6
07.11.2020	1	19	1
08.11.2020	1	18	-
09.11.2020	4	19	-
10.11.2020	4	28	1
11.11.2020	3	21	7
12.11.2020	1	23	12
13.11.2020	2	23	8
14.11.2020	1	26	10
15.11.2020	6	21	8
15 GÜN	34	323	63

Tablo-1 üzerinde sunulan içerik sayıları, Karatay'ın 2019 yılındaki araştırması (Karatay, 2019: 409) ile karşılaştırıldığında, Evrim Ağacı içerik sayılarının başta Twitter'da olmak üzere her platformda yükseldiğini görmek mümkündür.

Tablo 2. Türlerine Göre Evrim Ağacı İçerikleri

Mecra	Özgün içerik	Çeviri İçerik	Türev içerik	Duyuru	Toplam
Evrimagaci	16	9	8	1	34
Toplam Görüntülenme: 120.079					

Türlerine göre Evrim Ağacı içerikleri, evrimagaci.org sitesine eklenen içeriklerin türlerini göstermektedir. Yapılan gözlemler sonucunda, internet sitesine eklenen 34 içeriğin 16'sının özgün içerik olduğu görülmüştür. Toplam içeriğin neredeyse yarısında denk gelen bu sayı, Evrim Ağacı içeriklerinin, bir bilim gazeteciliği sonucunda oluşturulmuş bilim haberleri olarak görülebileceğini göstermektedir. Buna ek olarak, çeviri içerik ve türev içeriklerin sitede yer alması, yabancı dildeki içeriklerin de Türkçeye kazandırılması açısından önemlidir. Tabloda verilen içeriklerin görüntülenme sayısı ise Evrim Ağacı'ndaki içerik sayfasında görülebilmektedir. Bu sayıların toplamına göre ise araştırma süresince eklenen her içeriğin ortalama 3500 kez görüntülendiğini söylemek mümkündür.

Tablo 3. Twitter'daki Evrim Ağacı İçeriklerinin Detayları

Güncel site içeriği	21
Eski site içeriğinin paylaşılması	248
Soru-cevap	1
Görsel, video, GIF ve Metin	9
Youtube	19
Duyuru-Kutlama	18
Canlı Yayın Duyurusu	1
Anket	6
TOPLAM	323 içerik 80.444 beğeni 8.154 RT 1.793 yorum

Evrim Ağacı'nın Twitter hesabında paylaştığı içeriklerin detayları Tablo 3.3.de verilmiştir. Tablodaki güncel site içeriği, internet sitesine eklenen içeriğin aynı gün Twitter'da paylaşılması anlamına gelmektedir. Bu doğrultuda internet sitesine eklenen 34 içeriğin, 21'inin aynı gün Twitter üzerinden de paylaşıldığı görülmüştür. Daha önce internet sitesine eklenmiş olan içeriklerin Twitter'da yeniden paylaşılması ise Evrim Ağacı Twitter hesabı içeriklerinin büyük çoğunluğunu oluşturmaktadır. Bu durumu, daha önce paylaşılan fakat düzensiz takipçilerin gözünden kaçmış olabilecek içerikleri okuyuculara tekrar iletme çabası şeklinde yorumlamak mümkündür. Buna ek olarak, salgın, deprem vb. güncel bilimsel meseleler hakkında daha önce yazılmış yazıların tekrardan paylaşılması, takipçileri bilgilendirmek ve yeni okuyuculara ulaşmak için kullanıldığı söylenebilir.

Güncel ve eski site içeriğinin ardından Evrim Ağacı'nın Twitter hesabında en çok paylaşılan içerik türü olan video, Evrim Ağacı'nın Youtube hesabı ile bağlantılıdır. Bu konudaki paylaşım sayısı, platformun video içeriğine verdiği önemi de göstermektedir. Tabloda yer alan diğer içeriklerden olan duyuru/kutlama kategorisini, araştırma süresine denk gelen Evrim Ağacı'nın 10. Kuruluş yıldönümü ve 10 Kasım Atatürk'ü Anma içerikleri oluşturmaktadır.

Tablo 4. Instagram'daki Evrim Ağacı İçeriklerinin Detayları

Platform	Video	Görsel	Duyuru/ Kutlama	Hikaye	TOPLAM
Instagram	24	14	3	22	63
3.410.185 görüntülenme 481.915 beğeni 8.352 yorum					

Evrim Ağacı'nın Instagram içerikler, tablo 3.4. üzerinde gösterilmiştir. Instagram'da, Twitter'dan daha az takipçisi bulunan Evrim Ağacı'nın bu sitedeki toplam beğeni ve yorum sayıları, Twitter'da olduğundan çok daha fazladır. Bu durumu, Instagram'daki içeriklerin daha görsel odaklı olması ve bu doğrultuda daha fazla ilgi çekmesine bağlamak mümkündür. Bunun yanı sıra Instagram'ın teknik özelliği olan akış sayfasının biçimi, paylaşılan içeriklerin gözden kaçmasına pek olanak tanımayacak niteliktedir. Bu da, paylaşılan içeriklerin daha çok görünür olmasını sağlayabilmektedir. Nitekim Evrim Ağacı'nın Instagram'da paylaştığı videoların ortalama 142 bin görüntüleme, görsellerin ise ortalama 34 bin beğeni alması bunu gösterir niteliktedir.

Instagram ve Twitter içeriklerine gelen yorum sayısı arasındaki fark ilgi çekicidir. Çok daha sosyal ve etkileşimi yüksek bir platform imajı taşıyan Twitter, çok daha görsel odaklı olan Instagram içeriklerinden çok daha az yorum almıştır. Bunu, Instagram içeriklerinin daha dikkat çekici nitelikte olmasına bağlamak imkân dahilinde olsa da, sosyal medya platformlarındaki etkileşim olanakları açısından sorgulamak mümkündür.

Araştırma süresince Bilim Fili içerikleri ve içeriklerin aldığı etkileşim Evrim Ağacı'na kıyasla çok daha az sayıdadır. Nitekim bilimfili.com adresine dokuz adet içerik eklenirken, Twitter'a 114, Instagram'a ise dört içerik eklenmiştir.

Tablo 5. Araştırma Süresince BilimFili İçerikleri

Tarih	BilimFili	Twitter	Instagram
01.11.2020	1	9	-
02.11.2020	-	8	-
03.11.2020	1	9	-
04.11.2020	-	9	-
05.11.2020	-	9	-
06.11.2020	-	-	-
07.11.2020	3	10	-
08.11.2020	2	3	-
09.11.2020	-	9	1
10.11.2020	-	10	-
11.11.2020	1	9	-
12.11.2020	-	9	2
13.11.2020	-	9	1
14.11.2020	1	9	-
15.11.2020	-	2	-
15 GÜN	9	114	4

Bilimfili.com adresine eklenen dokuz içerikten sekiz tanesi çeviri içeriktir. Araştırma süresince özgün bir içerik eklenmemesi dikkat çekici olsa da, Bilim Fili'nin akademik içeriklere daha yönelimli olması (bkz. Sayfa 37), içeriklerin büyük çoğunluğunun çeviri makalelerden oluşmasına neden olduğu söylenebilir. Buna ek olarak içerik sayfasında görüntülenme sayısına yer verilmemesi, içeriklerin ne kadar görüldüğüne dair bir veri alınmasını olanaklı kılmamıştır.

Tablo 6. Türlerine Göre BilimFili İçerikleri

Platform	Özgün içerik	Çeviri İçerik	Türev içerik	Toplam
Bilimfili	-	8	1	9

Bilim Fili Twitter hesabında da büyük çoğunlukta eski site içerikleri paylaşılmıştır. Toplam 114 içerikten 109'unu bu türden içerikler oluşturmaktadır. Hiçbir güncel site içeriğinin, aynı gün Twitter hesabında paylaşılmaması, sosyal medya hesaplarıyla internet sitesi içerikleri arasındaki senkronizasyona dair bir eksikliğe işaret etmektedir.

Twitter içeriklerine gelen etkileşim sayılarını ise bir karşılaştırma ile daha sağlıklı yorumlamak mümkündür. Evrim Ağacı'nın Twitter'daki takipçi sayısı, Bilim Fili'nden yaklaşık altı kat daha fazladır. Bilim Fili içerik başına ortalama 43 beğeni, 5 retweet alırken, Evrim Ağacı'nda bu sayı ortalama 249 beğeni ve 25 retweet şeklindedir. Yani takipçi sayısındaki altı katlık fark, etkileşim sayısındaki yaklaşık beş

katlık bir farklılığa denk gelmektedir. Bu bağlamda, takipçi sayısı ve paylaşılan içeriğin, toplam etkileşimde önemli bir rol oynadığı söylenebilir.

Tablo 7. Twitter'daki BilimFili İçeriklerinin Detayları

Güncel site içeriği	-
Eski site içeriğinin paylaşılması	109
Görsel, video, GIF ve Metin	5
TOPLAM	114 içerik 4.948 beğeni 576 RT 82 yorum

Bilim Fili'nin Instagram hesabında pek fazla aktif olmadığını söylemek mümkündür. Zira 15 günlük araştırma süresince Bilim Fili Instagram hesabından toplamda beş paylaşım yapılmıştır. Bu doğrultuda Instagram üzerinden alınan etkileşimler de bir hayli düşüktür.

Tablo 8. BilimFili İçeriklerinin Detayları

Platform	Video	Görsel	Duyuru/ Kutlama	Hikaye	TOPLAM
Instagram	1	2	1	1	5
2423 görüntülenme 377 beğeni - yorum					

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Bilimsel bilgi, günümüzde teknoloji ile bağdaşık durumuna gelmeden önce uzun bir yol almıştır. İlk olarak felsefi boyutu ile öne çıkan bilimsel bilgi, sonraları yaşamın daha somut alanlarına intikal etmiştir. Pozitivist bilimsel anlayışın gelişmesiyle de teknik ile bütünleşen bilimsel bilgi, teknolojilerin geliştirilmesi, kullanılması ve sürekli iyileştirilmesi için temel bir nitelik kazanmıştır.

Teknolojinin toplumun her alanında hakimiyet kazandığını, kazanacağını ya da kazanması gerektiğini savunan düşünürler, bilgi toplumu kuramlarını ortaya atmıştır. Bu kuramlar ve kuramcılar, ekonomide, siyasette ve toplumsal yaşamda bilginin rolünün artırılması ve bilginin temel alınması ile toplumsal refahın yükseleceğini savunmaktadır. Tez içerisinde de bahsedildiği gibi, bilgi toplumu kuramcılarının bahsettiği bilgi kavramının, bilimsel bilgi ile yoğrulmuş teknik olduğu söylenebilir. Zira bilimsel bilginin işlerlik kazanmasının en önemli yolu olan teknik ve teknoloji, toplumun her alanına yayılan bir dönüşümler silsilesi yaratabilmektedir. Bu dönüşümlerin izini sadece doğa bilimlerinde değil, finansal teknolojide, siyaset bilimlerinde ve iletişim bilimlerinde de görmek mümkündür.

Bilgi toplumu kuramcılarının, kuramlarında iddia ettiği gibi günümüzde bilginin toplumun her alanına nüfuz ettiği görülebilmektedir. Bu durumun tamamen olumlu ya da olumsuz yorumlanması, düşünürün perspektifine göre değişebilmektedir. Bu iki yoruma alternatif olarak ise bilimsel bilginin, yeni teknolojiler bağlamında nasıl daha yararlı bir biçimde kullanılabilmesi olmaktadır. Zira yeni teknolojilerin hem toplumsal hem de kişisel alanlarda yoğun bir biçimde kullanıldığı aşikar olmakla birlikte, bu kullanımın niteliğinin ne olduğu birçok araştırmanın konusu olmuştur. Bu doğrultuda bilimsel bilginin yeni medyadaki teknik işlevinin dışında nasıl bir kullanım alanı olduğu bu araştırma dahilinde incelenmeye çalışılmıştır.

Bilimsel bilgi, teknik ile olan bağlantısı nedeniyle yeni medyanın ortaya çıkışını sağlamıştır. Bu bilginin teknik ve ekonomik boyutu, yeni medya platformlarını ve yeni medya araçlarını günlük hayatımıza entegre etmiştir. Teknik ve ekonomik boyutun dışında ise bilimsel bilginin yeni medya platformlarındaki varlığı, geleneksel bilimsel bilgi yayıncılığının çok daha ötesine uzanmış görünmektedir. Bunu, web yayıncılığında, sosyal medya yayıncılığında ya da her ikisinde de faaliyet gösteren oluşumlardan görmek mümkündür. Bu oluşumların sosyal medya kullanıcıları

tarafından gördüğü ilgi de, geleneksel bilim yayıncılığı yapan dergi, gazete ekleri vb. gördüğü ilginin ötesinde olduğu söylenebilir.

Popüler ve akademik bilimsel bilginin, yeni medyadaki oluşumlar aracılığıyla sosyal medya kullanıcıları arasında fazlasıyla ilgi görmesi, teknikten uzak ve salt bilgilenmek için bilgi edinmek açısından olumlu görülebilir. Bu da bilgi toplumu kuramları çerçevesinde, bilginin teknik bağlamıyla işlev görmesine dair görüşün aksi bir örneği olarak yorumlanabilir. Yani bilimsel bilgi, yeni medyada, salt teknik, ekonomik ve işlevsel amaçlar haricinde bilgi edinmek isteğiyle güdülenmiş bir takipçi kitlesine de ulaşabilmektedir. Bilgi için bilginin bir örneği sayılabilecek bu durum, bilginin değerinin sadece somut ürünlerle ölçülemeyeceğini de göstermektedir.

Tez kapsamında gözlemlenen Evrim Ağacı ve Bilim Fili platformları, yeni medyada uzun bir süredir bilim yayıncılığı yapmaktadırlar. İçerisinde yüzlerce, hatta binlerce içerik barındıran bu platformlar, akademik, çeviri ve türev içeriklerin yanı sıra özgün içerikler de paylaşmaktadırlar. Özellikle Evrim Ağacı'ndaki özgün içeriklerin fazlalığı, salgın, deprem vb. konularda yerel bilimsel gündemin oluşmasına ve halkın bilimsel bilgi arayışına yanıt verecek niteliktedir. Bunlara ek olarak, büyük oranda yabancı dillerdeki bilimsel literatürün Türkçe okuyucusuyla buluşturulması, çeviri içeriklerin de önem kazanmasına neden olmaktadır.

Araştırılan Evrim Ağacı ve Bilim Fili'nin, gerek Twitter, gerekse de Instagram gibi etkileşime açık platformları aktif bir biçimde kullanması, bilimsel içeriklerin takipçiler tarafından yorumlanması ve paylaşılmasına da olanak tanımaktadır. Böylelikle bu içeriklerin, sürekli yeni kişilere ulaşabilmesi de sağlanmaktadır. Zira mevcut platformların oldukça yüksek takipçi sayılarına hitap etmesi de buna bağlanabilir. Aynı zamanda soru-cevap gibi etkileşimli özellikler barındıran bu platformlar, takipçilerin cevaplarını merak ettiği soruları, bilimsel temellere dayalı bir şekilde ve farklı kaynaklardan yararlanarak cevaplayabilmektedir.

Çalışma boyunca görüldüğü üzere, teknik hakimiyetindeki bilimsel bilgi, her ne kadar teknolojilerin temelini oluştursa da, teknolojilerin kullanım biçimleri, bilimsel bilginin niteliğinde farklılıklar meydana getirebilmektedir. Evrim Ağacı, Bilim Fili vb. oluşumların, bilimsel bilgiyi salt bilgi değeri ve takipçileri bilgilendirme amacıyla içerik haline getirdikleri görülebilmektedir. Bu durum, bilimsel bilgiye erişimin önündeki engellerin aşılması açısından da önemlidir. Nitekim erişilmesi için yabancı

dil gereken bilgi içeriklerinin çevirilerinin yayınlanması, içeriklere erişimin minimum teknik bilgi gerektirmesi ve içeriklerin görsel, işitsel ve popüler nitelikte olabilmesi bilgiye erişimi kolaylaştırmaktadır.

KAYNAKÇA

- Alçayır, M. (2018). *Bilgi Toplumu Yaklaşımları Bağlamında Zaman ve Mekân Sorunu*. M. Çakır (ed.). Bilgi Toplumu Tartışmaları içinde. İstanbul, Pales Yayınları, 167-206.
- Alexa, Bilim Fili, <https://www.alexacom/siteinfo/bilimfili.com>, (erişim tarihi: 15.11.2020).
- Alexa, Evrim Ağacı, <https://www.alexacom/siteinfo/evrimagaci.org>, (erişim tarihi: 15.11.2020).
- Andrejevic, M. (2014). “Eleştirel Medya Çalışmaları 2.0: Etkileşimli Bir Üst Sürüm”, M. Çakır (ed.). Yeni Medyaya Eleştirel Yaklaşımlar içinde. Çev. Leyla Keskiner, İstanbul, Doğu Kitabevi, 55-79.
- Annas, J. (2015). Antik Felsefe, Çev. Tarık Tansu Yiğit, Dost Yayınevi, Ankara.
- Anthony Clifford Grayling, Wittengstein, Çev. Elif Derviş, Ankara, 2016, Dost Yayınevi.
- Arklan, Ü. ve Taşdemir, E. (2008). “Bilgi Toplumu ve İletişim: Bilginin Yayılması Sürecinde Kitle İletişim Araçları ve İnternet”, Selçuk Üniversitesi İletişim Dergisi, Cilt:5, Sayı: 3, s.73
- Başlar, G. (2018). “Bilgi Toplumu Kuramları Bağlamında Kamusal Alan ve Bilgi Yanılsaması”, M. Çakır (ed.). Bilgi Toplumu Tartışmaları içinde. İstanbul, Pales Yayınları, 115-166.
- Bauman, Z. (2012). Akışkan Aşk, Çev. Işık Ergüden, İstanbul, Versus Kitap.
- Best, S. ve Kellner, D. (2011). Postmodern Teori, Çev. Mehmet Küçük, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
- Bilim Fili, <https://www.bilimfili.com>, (erişim tarihi: 15.11.2020).
- Burke, P. (2018). Bilgi Tarihi Nedir, Çev. Turgar Sivrikaya, İstanbul, Işık Yayınları.
- Canpolat, N. (2013). “Michael Foucoult”, N. Rigel, G. Batuş vb. (ed.), Kadife Karanlık içinde, İstanbul, Su Yayınları.
- Cevizci, A. (2018). Felsefe Tarihi, İstanbul, Say Yayınları.
- Çakır, A. (2018). “Küresel Kapitalizm Koşullarında Bilgi Toplumu Ne Kadar Mümkün? Olgular, Olasılıklar ve Sorunlar”, M. Çakır (ed.). Bilgi Toplumu Tartışmaları içinde. İstanbul, Pales Yayınları, 207-239.
- Çakır, M. (2014). Görsel Kültür ve Kitle Kültürü, Ankara, Ütopya Yayınevi.
- Çakır, M. (2015). İnternette Gösteri ve Gözetim, Ankara, Ütopya Yayınevi.

- Çakır, M. (2018). *Bilgi Toplumu Kuramları ve Prekarya Tartışmaları*. M. Çakır (ed.), Bilgi Toplumu Tartışmaları içinde. İstanbul, Pales Yayınları, 19-114.
- Çalışkan, B.(2009). “Enformasyonun Metalaşması Üzerine”, Marmara İletişim Dergisi, Cilt: 15, s.24-25.
- Dewey, J. (2018). *Pragmatizm Pratik Bir Felsefe*, Çev. Sara Çelik, İstanbul, Doruk Yayıncılık.
- Elem Doğuş, F.E. (2014). “Yeni Medyaya Bir Sosyal-Psikolog Gözünden Bakmak: Sonia Livingstone”, M. Çakır (ed.). *Yeni Medyaya Eleştirel Yaklaşımlar* içinde, İstanbul, Doğu Kitabevi, 131-156.
- Ellul, J. (2017).*Sözün Gözden Düşüşü*, Çev. Emre Can Ercan, Bursa, 2017, Sentez Yayıncılık.
- Evrım Ağacı, <https://www.evrimagaci.org>, (erişim tarihi: 15.11.2020).
- Fromm, E. (2017). *Kendini Savunan İnsan*, Çev. Necla Arat, İstanbul, Say Yayınları.
- Fuchs, C. (2015). *Dijital Emek ve Karl Marx*, Çev. Senem Oğuz ve Tahir Emre Kalaycı, Ankara, Notabene Yayınları.
- Giddens, A. (2016). *Modernliğin Sonuçları*, Çev. Ersin Kuşdil, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
- Gökberk, M. (2016). *Felsefe Tarihi*, İstanbul, Remzi Kitabevi.
- Gürdal, O. (1991). “Enformasyon: Terminolojik Yaklaşım”, *Türk Kütüphaneciliği Dergisi*, Cilt:5, Sayı:3, 116-121.
- James, W. (2018). *Pragmatizm Pratik Bir Felsefe*, Çev. Sara Çelik, İstanbul, Doruk Yayıncılık.
- Karatay, S. (2019). *Yeni Medya Yayıncılığında Popüler Bilim: Evrim Ağacı Örneği*. T. Livberber ve S. Tiryaki (ed.). *Sosyal Medya Çalışmaları* içinde. Konya, Literatürk Academia, 385-415.
- Kellner, D. (2013). *Medya Gösterisi*, Çev. Zeynep S. Doğruer, İstanbul, Pınar Yayınları.
- Kellner, D. (2014). *Yeni Medya ve Yeni Okuryazarlık: Yeni Binyılda Eğitimin Yeniden Yapılandırılması*, Çev. Mehmet Akif Barış, Yeni Medyaya Eleştirel Yaklaşımlar içinde. İstanbul, Doğu Kitabevi, 413-444.
- Kemp, A. (1976). *The Nature of Knowledge: An Introduction for Librarians*, Londra, Edward Elgar Publishing.
- Kumar, K. (2013). *Sanayi Sonrası Toplumdan Post-Modern Topluma Çağdaş Dünyanın Yeni Kuramları*, Çev. Mehmet Küçük, Ankara, 2013, Dost Kitabevi Yayınları.

- Külcü, Ö. (2017). “Tarihsel Süreçte Bilgi Kuramının Gelişimi ve Bilgi Hizmetleri, Dijital Çağda Bilginin Güvenilirliği, Korunması ve Erişilebilirliği Sorunsalı”, Bilgi ve Belge Yönetimi: Kuramsal Yaklaşımlar içinde, İstanbul, Hiperlink Yayınları.
- Ladi, S. (2005). Globalisation, Policy Transfer and Policy Research Institutes, Londra, Edward Elgar Publishing.
- Lyotard, J.F. (2007). Fenomenoloji, Çev. İsmet Birkan, Ankara, Dost Yayınevi.
- Lyotard, J.F. (2014). Postmodern Durum Çev. İsmet Birkan, Ankara, Bilgesu Yayıncılık.
- Munday, R. ve Chandler, D. (2018). Medya ve İletişim Sözlüğü, Çev. Babacan Taşdemir, İstanbul, İletişim Yayınları.
- Slattery, M. (2011). Sosyolojide Temel Fikirler, Çev. Özlem Balkız, Gülhan Demiriz vd., İstanbul, Sentez Yayıncılık.
- Şaylan, G. (2016). Postmodernizm, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları.
- Tekeli, İ. (2002). “Bilgi Toplumuna Geçerken Farklılaşan Bilgiye İlişkin Kavram Alanı Üzerinde Bazı Saptamalar”, İ. Tekeli, S.Ç. Özoglu, vd. (der), Bilgi Toplumuna Geçiş: Sorunlar/Görüşler, Yorumlar/Eleştiriler ve Tartışmalar içinde, Ankara, Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, 15-45.
- Timur, T. (2008). Habermas’ı Okumak, İstanbul, Yordam Kitap.
- Uçak, Ö. (2000). “Bilgi Üzerine Kuramsal Bir Yaklaşım”, Bilgi Dünyası Dergisi, Cilt: 1, Sayı:1, 143-159.
- Yamaç, K. (2009). Bilgi Toplumu ve Üniversiteler, Ankara, Eflatun Yayınevi.